

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Τάσεις Σύγκλισης της Επιχειρηματικότητας Μεταξύ των Χωρών της ΟΝΕ

Φοιτήτρια: Γεωργία Κωνστ. Γκοτινάκου

Επιβλέπων: Δημήτρης Καλλιώρας, Επίκουρος Καθηγητής του
ΤΜΧΠΠΑ

ΔΠΜΣ ΝΕΚΑ, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας
και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Βόλος, Σεπτέμβριος 2016

ΠΕΡΙΛΗΨΗ:

Η έννοια της επιχειρηματικότητας γίνεται όλο και πιο δημοφιλής και αποκτά περισσότερο ενδιαφέρον ως αντικείμενο μελέτης για το πώς επιδρά στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας. Η σύνδεσή της με την καινοτομία και την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη επισημαίνεται σε πολλές βιβλιογραφικές αλλά και εμπειρικές έρευνες. Ο σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας είναι η μελέτη της ύπαρξης σύγκλισης ή απόκλισης της επιχειρηματικότητας στις 19 χώρες της Ευρωζώνης. Η επιχειρηματικότητα για τους σκοπούς της εργασίας μετράται μέσω του δείκτη οικονομικής ελευθερίας για την περίοδο 2001 έως και το 2016 με τη βοήθεια της μεθόδου σύγκλισης β τύπου και την κατά ομάδες σύγκλιση που παρέχει πιο λεπτομερή αποτελέσματα. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα που προκύπτουν, παρατηρείται σύγκλιση επιχειρηματικότητας μεταξύ των χωρών της ONE, που σημαίνει ότι οι χώρες με χαμηλότερα επίπεδα επιχειρηματικότητας στο έτος εκκίνησης τείνουν να φτάνουν στο επίπεδο των χωρών με το υψηλότερο επίπεδο επιχειρηματικότητας. Με λίγα λόγια, τα αποτελέσματα υποδεικνύουν ότι οι πολιτικές που ακολουθούνται στις χώρες αυτές για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας είναι αποδοτικές και φανερώνουν τις προσπάθειες ενίσχυσης της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ:

Επιχειρηματικότητα, Ανάπτυξη, Σύγκλιση τύπου β , Σύγκλιση κατά ομάδες, Ευρωζώνη

ABSTRACT:

Entrepreneurship is becoming a very popular field of investigation on how it correlates with the economic development of a country. The connection of entrepreneurship with innovation, economic and social development is mentioned in many literature and empirical papers. The purpose of this study is to investigate whether there is convergence or divergence in entrepreneurship among the 19 countries of Eurozone. Entrepreneurship is measured by the index of economic freedom from 2001 to 2016 using the method of β -convergence and club convergence that provides more detailed results. According to the results, there is convergence between the Eurozone countries, which means that countries that begin with low levels of entrepreneurship tend to reach the level of countries with the highest score. To conclude, according to the results the policies of enhancing entrepreneurship followed by these countries are effective and indicate the efforts to a further European Integration.

KEY WORDS:

Entrepreneurship, Development, β - Convergence, Club Convergence, Euro zone

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ:

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
1. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	6
1.1. ΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ.....	6
1.2. ΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΑΣΚΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	9
1.3. ΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	11
1.4. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	16
1.5. Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΟΝΕ	19
2. ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΔΕΙΚΤΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ.....	24
2.1. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ	24
2.2. ΔΕΙΚΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	27
3. ΜΕΘΟΔΟΣ β-ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ	31
3.1. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2001 ΕΩΣ 2008	32
3.2. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2008 ΕΩΣ 2016	33
3.3. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2001 ΕΩΣ 2016	34
4. ΜΕΘΟΔΟΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ ΚΑΤΑ ΟΜΑΔΕΣ	36
4.1. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2001 ΜΕ 2008	38
4.2. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2008 ΕΩΣ 2016	40
4.3. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2001 ΕΩΣ 2016	43
5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	45
ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ:	48
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:.....	51
ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ:.....	51

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ:

2.1 ΔΕΙΚΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ (2001, 2008, 2016).....	30
3.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΙ Η ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ (2001,2008,2016)	32
3.2 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ β- ΣΥΓΚΛΙΣΗ (2001-2008).....	33
3.3 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ β- ΣΥΓΚΛΙΣΗ (2008-2016).....	34
3.4 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ β- ΣΥΓΚΛΙΣΗ (2001-2016).....	35
4.1 ΧΑΣΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ (GAP EF) (2001, 2008, 2016)	37
4.2 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ - ΟΜΑΔΕΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ (2001-2008)	38

4.3 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ - ΟΜΑΔΕΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ (2008-20016)	41
4.4 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ - ΟΜΑΔΕΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ (2001-20016)	44

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ:

2.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ (2001, 2008, 2016).....	30
4.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ - ΟΜΑΔΕΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ (2001-2008)	40
4.2 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ - ΟΜΑΔΕΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ (2008-2016)	43
4.3 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ - ΟΜΑΔΕΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ (2001-20016)	45

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ:

1.1 ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑΣ-ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑΣ-ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	9
1.2 ΣΥΝΔΕΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	17

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ:

1. 1 ΟΙ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ.....	20
----------------------------------	----

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η σημασία της επιχειρηματικότητας για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη αυξάνεται συνεχώς, με τις κυβερνήσεις να τονίζουν όλο και περισσότερο την ανάγκη για στροφή στην καινοτομία και επιχειρηματικότητα. Όμως, συχνά η λανθασμένη ή μπερδεμένη αντίληψη γύρω από την έννοια της επιχειρηματικότητας και ορισμένα εμπόδια που δημιουργούνται από την έλλειψη του κατάλληλου κοινωνικού, οικονομικού και θεσμικού κλίματος δημιουργούν φραγμούς εισόδου νέων επιχειρηματιών. Στην εργασία αυτή μελετάται η σχέση που υπάρχει μεταξύ των δεικτών επιχειρηματικότητας στις χώρες της ΟΝΕ, δηλαδή αν συγκλίνουν ή αποκλίνουν με τη βοήθεια της μεθόδου σύγκλισης τύπου β και κατά ομάδες. Αρχικά, στην πρώτη ενότητα γίνεται ξεκάθαρη η έννοια της επιχειρηματικότητας και του επιχειρηματία, όπως αναφέρεται στη σχετική βιβλιογραφία. Ακόμη, γίνεται αναφορά στους φορείς άσκησης της επιχειρηματικότητας, στους προσδιοριστικούς παράγοντες, στο ρόλο του επιχειρηματία στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας και στην επιχειρηματικότητα στο πλαίσιο της ΟΝΕ.

Στη συνέχεια, στο δεύτερο κεφάλαιο περιγράφεται αναλυτικά ο δείκτης επιχειρηματικότητας που θα χρησιμοποιηθεί στην έρευνα, που είναι ο δείκτης οικονομικής ελευθερίας, η οποία περιγράφει την ελευθερία να ξεκινήσει κάποιος τη δική του επιχειρηματική δραστηριότητα. Ο δείκτης αποτελεί το συνολικό μέσο όρο κάποιων άλλων υποδεικτών που είναι η ελευθερία επιχείρησης, ελευθερία συναλλαγών, δημοσιονομική ελευθερία, κυβερνητικές δαπάνες, νομισματικές δαπάνες, ελευθερία επενδύσεων, χρηματοοικονομική ελευθερία, δικαιώματα ιδιοκτησίας, ελευθερία από τη διαφθορά και εργασιακή ελευθερία. Έπειτα, περιγράφεται η μεθοδολογία και τα δεδομένα της έρευνας όπου θα μελετηθούν τρεις περίοδοι: η πρώτη από το 2001 το αρχικό έτος δημιουργίας της Ευρωζώνης έως το 2008 το αρχικό έτος οικονομικής κρίσης, η δεύτερη από το 2008 έως το 2016 και η τρίτη από το 2001 έως το 2016. Τα στοιχεία για το συνολικό επίπεδο οικονομικής ελευθερίας στις 19 χώρες της Ευρωζώνης αντλήθηκαν από την ιστοσελίδα The Heritage Foundation, (2016) και για την εύρεση των αποτελεσμάτων χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα e-views 7. Στα επόμενα κεφάλαια, γίνεται ανάλυση της μελέτης που πραγματοποιείται με τη μέθοδο σύγκλισης τύπου β που και τη σύγκλιση κατά ομάδες που περιγράφονται στο κεφάλαιο 3 και 4 αντίστοιχα και μέσα από την ανάλυση καταλήγουμε στο κεφάλαιο 5 και στο συμπέρασμα ότι υπάρχει σύγκλιση του δείκτη επιχειρηματικότητας στις χώρες της Ευρωζώνης και για τις τρεις περιόδους και μάλιστα με αυξανόμενο ρυθμό.

1. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται ανάλυση της έννοιας της επιχειρηματικότητας, αναδεικνύεται η σημασία της για μια χώρα και την οικονομία της και δίνονται μερικοί από τους πιο γνωστούς ορισμούς της. Πρέπει να τονιστεί, ότι ιδιαίτερη σημασία δίνεται στον ορισμό της επιχειρηματικότητας ως ο τέταρτος παραγωγικός συντελεστής. Στη συνέχεια, καθορίζεται από ποιους μπορεί να ασκηθεί η επιχειρηματικότητα και γίνεται διάκριση της επιχειρηματικότητας από τη δημιουργικότητα και την καινοτομία. Τέλος, περιγράφονται οι παράγοντες που επηρεάζουν την επιχειρηματικότητα που μπορεί να είναι κοινωνικοί, πολιτισμικοί ή οικονομικοί και εστιάζονται στο θεσμικό πλαίσιο άσκησης της επιχειρηματικότητας και τα δυνητικά χαρακτηριστικά του επιχειρηματία.

1.1. ΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ

“Η επιχειρηματικότητα αποτελεί έναν από τους βασικούς συντελεστές παραγωγής, μαζί με αυτούς της γης, του κεφαλαίου, και της εργασίας και είναι απαραίτητος για την παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών” (Ferguson, 2004). Ως επιχειρηματικότητα ορίζεται “η ικανότητα οργάνωσης, ανάπτυξης και διαχείρισης των συντελεστών παραγωγής και η ανάληψη κινδύνου με σκοπό τη δημιουργία κέρδους”. Ο Richard Cantellion (1755) ορίζει την επιχειρηματικότητα “ως οποιουδήποτε είδους αυτό-απασχόληση που εμπλέκει την ανάληψη κινδύνου για την οργάνωση των συντελεστών παραγωγής με σκοπό τη δημιουργία και παράδοση ενός προϊόντος ή μιας υπηρεσίας στον τελικό καταναλωτή με σκοπό την ικανοποίησή του”. Σύμφωνα με τον Alfred Marshall (1890), η επιχειρηματικότητα ορίζεται “ως σημαντικός συντελεστής παραγωγής μαζί με τη γη, το κεφάλαιο, και το εργατικό δυναμικό”, ενώ ο Knight (1921) τόνισε την ανάληψη κινδύνου ως σημαντική της διάσταση. Ακόμη ένας ορισμός, από την Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2003), “η επιχειρηματικότητα είναι η διαδικασία δημιουργίας και ανάπτυξης οικονομικής δραστηριότητας μέσα από την ανάληψη κινδύνου, δημιουργικότητας, καινοτομίας και σωστής διαχείρισης στο πλαίσιο ενός νέου ή υφιστάμενου οργανισμού”. Τέλος, η επιχειρηματικότητα μελετάται σε συνδυασμό με τη βιώσιμη ανάπτυξη, την παγκοσμιοποίηση και την οικονομική ανάπτυξη.

Ο επιχειρηματίας είναι υπεύθυνος για την οργάνωση των υπόλοιπων συντελεστών παραγωγής στις απαραίτητες αναλογίες, εξασφαλίζει την χρηματοοικονομική υποστήριξη για την παραγωγή των αγαθών και υπηρεσιών και ασχολείται με την προώθησή τους στην αγορά (Ferguson, 2004). Ο κύριος λόγος που θεωρείται η επιχειρηματικότητα ως ξεχωριστός

συντελεστής παραγωγής και όχι ως μέρος της εργασίας είναι η προσωπική ανάληψη κινδύνου από τη μεριά του επιχειρηματία και η αβεβαιότητα για την απόδοση και το κέρδος που θα αποφέρει η επένδυση. Ο επιχειρηματίας δεν έχει κάποιο σταθερό μισθό όπως οι υπόλοιποι εργαζόμενοι, αλλά επωμίζεται τα κέρδη μόνο αν η επένδυσή του είναι επιτυχημένη και έτσι δημιουργεί δουλειές και αμοιβές για τους υπόλοιπους εργαζόμενους (Ferguson, 2004). Ακόμη, η επιχειρηματικότητα είναι τρόπος σκέψης που συσχετίζει τις ευκαιρίες με τις απειλές και έχει θετική επίδραση στην οικονομική ανάπτυξη λόγω της παραγωγής οικονομικής δραστηριότητας και της δημιουργίας θέσεων εργασίας (Castaño κ.α., 2015). Ο προσδιορισμός των ευκαιριών είναι μια διαδικασία με βάση τις ατομικές προθέσεις και την κατανόηση των εξωτερικών παραγόντων. Η ανάπτυξη των ικανοτήτων καινοτομίας και επιχειρηματικότητας μπορεί να επηρεάσει σημαντικά την επιστημονική, βιομηχανική και κοινωνική πρόοδο (Tiago κ.α., 2015). Το πόσο σημαντικές είναι αυτές οι έννοιες αναδεικνύεται μέσα από την βιβλιογραφία αλλά και από διεθνείς οργανισμούς όπως η αναπτυξιακή στρατηγική της «Ευρώπη 2020» (Stefanescu και On, 2012). Μια νέα διάσταση και εκδοχή για την επιχειρηματικότητα όπως ορίζεται από τον Schumpeter (1934), θεωρεί ως κύριο χαρακτηριστικό της την καινοτομία. Στη συνέχεια, η έννοια της επιχειρηματικότητας προσαρμόστηκε στις ιδιαιτερότητες του οικονομικού περιβάλλοντος και έτσι, οι Shane και Venkataraman (2000) τόνισαν την αναγκαιότητα μελέτης των πηγών που δημιουργούν τις ευκαιρίες.

Η οικονομική ανάπτυξη συνήθως, συνδέεται και περιορίζεται σε αυστηρά μακροοικονομικά δεδομένα. Μια διαφορετική άποψη, συνδέει την ανάπτυξη με τη βιομηχανική οργάνωση και την επιχειρηματικότητα. Η οικονομική ανάπτυξη διαμορφώνεται από βαθμό στον οποίο η βιομηχανία χρησιμοποιεί σπάνιους πόρους, όπως η επιχειρηματικότητα, πιο αποτελεσματικά (Carree και Thurik, 2002). Η επιχειρηματικότητα θεωρείται πολύ σημαντικός πόρος. Σύμφωνα με έρευνες που έχουν γίνει για τη μελέτη της σχέσης της επιχειρηματικότητας με την οικονομική ανάπτυξη έχει διαπιστωθεί ότι υπάρχει θετική σχέση μεταξύ τους, καθώς η επιχειρηματικότητα προωθεί καινοτομίες, ενισχύει τον ανταγωνισμό, βοηθά στην ανάπτυξη του ΑΕΠ και της απασχόλησης μιας χώρας με τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας αφού εξ' ορισμού αναπτύσσει νέους οργανισμούς (Deakins και Freel, 2007).

Περισσότερα από 200 χρόνια μελέτης της επιχειρηματικότητας έχουν δώσει πολλούς ορισμούς για την λέξη επιχειρηματίας, ωστόσο καμία δεν μπορεί να εξηγήσει ή να προβλέψει πότε ένας επιχειρηματίας θα εμφανιστεί ή θα προβεί σε κάποια δραστηριότητα. Ο Schumpeter αντιλαμβάνεται τον επιχειρηματία ως ένα ιδιαίτερο άτομο που προωθεί νέους

συνδυασμούς ή καινοτομίες, αλλάζει τον τρόπο παραγωγής εκμεταλλευόμενος ευκαιρίες από το περιβάλλον με τη χρήση της τεχνολογίας για την παραγωγή ενός νέου προϊόντος ή του ίδιου προϊόντος με διαφορετικό τρόπο. Η ανάληψη μιας τέτοιας προσπάθειας είναι δύσκολη και αποτελεί μια ξεχωριστή οικονομική λειτουργία, η οποία συγκαταλέγεται έξω από τις καθημερινές εργασίες ρουτίνας και αντιμετωπίζεται με άρνηση και αντίδραση είτε για την επένδυση σε αυτή είτε για την αγορά είτε ακόμη και για την παραγωγή της (Schumpeter 1950). Τέτοιες καινοτόμες προσπάθειες που φέρνουν επανάσταση στην ήδη υπάρχουσα αποτελούν πτυχή της δημιουργικής καταστροφής. Η έμφυτη αβεβαιότητα στην προσπάθεια ανάπτυξης απαιτεί εκτός τεχνικές δεξιότητες και τεχνογνωσία, εξάσκηση της διαίσθησης και της στρατηγικής (Cheah 1990). Ο επιχειρηματίας είναι ο υπεύθυνος για τη διαδικασία δημιουργίας αξίας (μια καινοτομία ή μια νέα επιχείρηση) και τείνει να προσδιορίζει τον εαυτό του μέσα από το έργο του το οποίο καταλαμβάνει μεγάλο μέρος της ζωής του (Bruyat και Julien, 2000).

Σύμφωνα με τον Kirzner (1973) ο επιχειρηματίας επωφελείται από την εγρήγορσή του στις ευκαιρίες που υπάρχουν σε ένα αβέβαιο περιβάλλον, η οποία του δίνει την ικανότητα να αντιλαμβάνεται τις ευκαιρίες πριν από τους ανταγωνιστές. Ακόμη, υποστηρίζει ότι η επιχειρηματικότητα εκδηλώνεται τόσο σε βραχυχρόνιες κινήσεις όσο και σε μακροπρόθεσμες αναπτυξιακές αλλαγές και ασκείται από αυτούς που είναι μιμητές και ακολουθούν αλλά και από τους καινοτόμους (Cheah 1990). Ακόμη ένα είδος επιχειρηματία, είναι οι κοινωνικοί επιχειρηματίες οι οποίοι έχουν κοινωνική αποστολή και δεν εστιάζονται στη δημιουργία πλούτου και αυτό σαφώς επηρεάζει το πώς αντιλαμβάνονται και αξιολογούν τις ευκαιρίες (Dees, 1998).

Στη συνέχεια, συνοψίζονται ορισμένες κλασικές θεωρίες για τις βασικές πτυχές του επιχειρηματία και ο τρόπος που τον αντιλαμβάνονταν οι εμπνευστές της ανά χρονολογική περίοδο. Η ανάληψη κινδύνου συμπεριλαμβάνεται συχνά στις βασικές πλευρές του επιχειρηματία, καθώς σύμφωνα με τους Cantillon (1931) και Knigh (1921), αποτελεί το κλειδί στην επιτυχία μιας επιχειρηματικής δράσης. Ακόμη, οι Cantillon (1931), Marshall (1961), Menger (1950), Schumpeter (1934) και Kirzner (1921) καθορίζουν τον επιχειρηματία ως κερδοσκόπο, δηλαδή ως εκείνον που θεωρεί τις δραστηριότητες με κύριο στόχο το κέρδος ως τις πιο σημαντικές, με τον Kirzner (1921) να τονίζει ιδιαίτερα την πλευρά αυτή. Η καπιταλιστική πλευρά του επιχειρηματία υποστηρίζεται κυρίως από τον Marshall (1961), δηλαδή το γεγονός ότι κάθε οικονομική δραστηριότητα είναι αποτέλεσμα της ικανοποίησης του καταναλωτή. Επίσης, ο ρόλος του επιχειρηματία ως μάνατζερ ή αλλιώς διευθυντή

τονίζεται από τους Say (1845), Marshall (1961) και Menger (1950), με κύριο έργο του τη διοίκηση, τον προγραμματισμό, την οργάνωση, τη στελέχωση, την ηγεσία και τον έλεγχο της επιχείρησης. Τέλος, η πλευρά του επιχειρηματία ως καινοτόμου, που επιφέρει σημαντικές αλλαγές, αποτελεί το κλειδί στη θεωρία του Schumpeter (1934) για την επιχειρηματικότητα.

Η επιχειρηματικότητα συχνά συγχέεται λανθασμένα με την καινοτομία και τη δημιουργικότητα. Η δημιουργικότητα συμβάλλει στον εντοπισμό, την κατανόηση και την επίλυση προβληματικών καταστάσεων, τη βελτίωση και τη δημιουργία εναλλακτικών λύσεων σε διάφορες καταστάσεις που θα προκύψουν στο μέλλον. Η συστηματική δημιουργική σκέψη μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην καινοτομία. Η καινοτομία είναι αποτέλεσμα της δημιουργικότητας όταν αυτή διαδραματίζεται στις κατάλληλες συνθήκες μιας επιχείρησης, δηλαδή οι δυνατότητες ανάπτυξης ατομικών και ομαδικών ικανοτήτων, ιδεών, πληροφοριών και μεθόδων παραγωγής.

Υπάρχουν τρεις τύποι δημιουργικότητας που οδηγούν σε διαφορετικούς τρόπους δημιουργίας καινοτομίας: 1) η συνδυαστική δηλαδή η δημιουργία νέων συνδυασμών υφιστάμενων ιδεών, 2) η διερευνητική, δηλαδή η δημιουργία νέων ιδεών μέσω της διερεύνησης δομημένων εννοιών και 3) η μετασχηματιστική που περιλαμβάνει το μετασχηματισμό μιας διάστασης μιας δομής για τη δημιουργία νέων δομών. Η καινοτομία μπορεί να οριστεί ως η δημιουργία μιας επιχειρηματικής δραστηριότητας μέσα από μια νέα εφεύρεση ή ιδέα. Η καινοτομία μπορεί να είναι προϊόντική με την αντικατάσταση, βελτίωση, διαφοροποίηση και την ανάπτυξη νέων προϊόντων, είτε να αφορά τη διαδικασία παραγωγής, είτε στην οργανωτική δομή της. Η ανταγωνιστικότητα μιας επιχείρησης, που είναι ο βαθμός στον οποίο ο καταναλωτής προτιμά ένα προϊόν έναντι των ανταγωνιστικών του, εξαρτάται άμεσα από την καινοτομία. Επομένως, όπως φαίνεται και στο σχήμα 1.1, η δημιουργικότητα και η καινοτομία αποτελούν τα πρώτα στάδια μιας πετυχημένης επιχειρηματικής δραστηριότητας.

ΣΧΗΜΑ 1.1 ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑΣ-ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑΣ-ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Πηγή: "Ίδια Επεξεργασία"

1.2. ΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΑΣΚΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η επιχειρηματικότητα δεν αποτελείται μόνο από τη σύλληψη μιας ιδέας, αλλά και από την υλοποίησή της και τη μετατροπή της σε επιχειρηματική δραστηριότητα. Ο προσεκτικός

σχεδιασμός είναι αναγκαίος για την αύξηση της πιθανότητας επιτυχίας και κερδοφορίας της επιχείρησης χωρίς βέβαια να εγγυάται την επιτυχία. Η υλοποίηση της επιχειρηματικής ιδέας αποτελεί την επιχειρηματική δράση, δηλαδή την τεχνική και οικονομική ικανότητα παραγωγής ενός αγαθού για το οποίο υπάρχει ζήτηση στην αγορά και αποφέρει κέρδος. Οι επιχειρηματικές δραστηριότητες ασκούνται από τους επιχειρηματίες, οι οποίοι θεωρούνται άτομα με εξαιρετικό τρόπο σκέψης που αποτελούν κλειδί για τη μεγιστοποίηση της επιχειρηματικής ανάπτυξης και την οικονομική ευημερία (Abu-Saifan, 2012).

Ο επιχειρηματίας έχει την επιλογή να δημιουργήσει μια εντελώς νέα επιχείρηση, να εξαγοράσει μια υπάρχουσα, να ενταχθεί σε δίκτυο δικαιόχρησης ή να συνεχίσει την υπάρχουσα οικογενειακή επιχείρηση. Η επιχειρηματικότητα ασκείται στο πλαίσιο των επιχειρήσεων και μπορεί να ασκείται από τους ιδιωτικούς αλλά και από τους δημόσιους φορείς. Κατά την ίδρυση μιας επιχείρησης, πρέπει να γίνει η επιλογή της νομικής μορφής που θα ορίζει το πλαίσιο στο οποίο αυτή θα λειτουργεί. Οι νομικές μορφές για τη δημιουργία μιας επιχείρησης μπορεί είναι είτε ατομική επιχείρηση με ιδιοκτήτη τον επιχειρηματία και υπεύθυνο για τις υποχρεώσεις που προκύπτουν, είτε εταιρεία που αποτελεί σύμβαση μεταξύ δύο ή περισσότερων εταίρων και μπορεί να είναι Ομόρρυθμη, Ετερόρρυθμη, Συμμετοχική ή Αφανής, Ανώνυμη και Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης.

Η παρουσία του κράτους στην οικονομική ζωή γίνεται φανερή σε καθημερινή βάση και με πολλούς τρόπους. Πολλά από τα αγαθά ή υπηρεσίες που προσφέρει ο δημόσιος τομέας μπορούν να παρασχεθούν και από ιδιωτικούς φορείς. Ένας από τους λόγους για τους οποίους το κράτος παρεμβαίνει σε τομείς που δραστηριοποιείται ο ιδιωτικός τομέας είναι ο κοινός στόχος και των δύο που δεν είναι άλλος από την ικανοποίηση των ανθρώπινων αναγκών σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο. Με αυτό τον τρόπο μεγιστοποιείται η κοινωνική ευημερία που προκύπτει από το άθροισμα του ατομικού επιπέδου ευημερίας όλων των μελών της κοινωνίας. Ακόμη ένα κοινό γνώρισμα δημόσιου και ιδιωτικού τομέα είναι η χρήση συντελεστών παραγωγής που πρέπει να κατανέμονται με τέτοιο τρόπο μεταξύ τους που να μεγιστοποιείται η κοινωνική ευημερία (Δαλαμάγκας, 2010).

Στόχος του δημόσιου τομέα είναι η παραγωγή αγαθών που ικανοποιούν κοινωνικές ή συλλογικές ανάγκες και παρέχουν όφελος που δεν εξατομικεύεται ενώ οι ιδιωτικοί φορείς αποβλέπουν στη μεγιστοποίηση του κέρδους (Δαλαμάγκας, 2010). Ο συνηθισμένος τρόπος παρέμβασης του κράτους στη διαδικασία παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών είναι μέσω δημόσιων επιχειρήσεων και οργανισμών γνωστοί ως ΔΕΚΟ. Οι λόγοι παραγωγής και διανομής ιδιωτικών αγαθών και υπηρεσιών από το δημόσιο έναντι πληρωμής είναι πολλοί. Αρχικά, η βελτίωση της κατανομής των παραγωγικών πόρων κυρίως σε μονοπωλιακές

καταστάσεις καθώς και της κατανομής του εισοδήματος (Γεωργακόπουλου,2005). Επίσης, η προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης με τα επενδυτικά έργα μεγάλου ύψους, η σταθεροποίηση της οικονομίας με την άμβλυνση των φαινομένων πληθωρισμού και ανεργίας και η ανάληψη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων σε τομείς που δεν προσελκύουν το ενδιαφέρον των ιδιωτικών φορέων (Γεωργακόπουλου,2005).

Επίσης, οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις ή αλλιώς ΚοινΣΕπ αποτελούν ένα νέο φορέα επιχειρηματικής δραστηριότητας και ουσιαστικά είναι ένας νέος αστικός συνεταιρισμός με κοινωνικό σκοπό και εμπορική ιδιότητα. Διακρίνονται ανάλογα με τον σκοπό τους σε «ΚοινΣΕπ Ένταξης», «ΚοινΣΕπ Κοινωνικής Φροντίδας» και «ΚοινΣΕπ Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού». Μέλη της ΚοινΣΕπ μπορούν να είναι απλοί πολίτες αλλά και νομικά πρόσωπα, δηλαδή, επιχειρήσεις και αποτελούν κομμάτι της Κοινωνικής Οικονομίας και της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας (ΕΥ για την Κοινωνική Ένταξη και Κοινωνική Οικονομία, 2013) . Ως Κοινωνική Οικονομία όπως παρουσιάζεται στο άρθρο του Restakis (2006), ορίζεται ως « ένας επιχειρηματικός, μη κερδοσκοπικός τομέας που επιδιώκει την βελτίωση των κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών συνθηκών μιας κοινότητας». Επιπροσθέτως, σύμφωνα με το Zahra (2008) στο άρθρο του Abu-Saifan, (2012), «η κοινωνική επιχειρηματικότητα περιλαμβάνει τις δραστηριότητες και τις διαδικασίες που χρειάζονται για την εξεύρεση, αντίληψη και εκμετάλλευση των ευκαιριών που θα ενισχύσουν την κοινωνική ευημερία μέσω της δημιουργίας επιχειρήσεων ή τη διαχείριση των υφιστάμενων με καινοτόμο τρόπο». Η κοινωνική επιχειρηματικότητα οδηγεί σε καινοτόμες λύσεις σε κοινωνικά προβλήματα, τοποθετώντας στο επίκεντρο την δημιουργία κοινωνικής αξίας σε διαφορετικά άτομα, κοινότητες και κοινωνικές ομάδες. (Sekliuckiene και Kisielius, 2015).

1.3. ΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Κάθε χώρα έχει διαφορετικούς παράγοντες που επηρεάζουν την κατάσταση της επιχειρηματικότητας όπως τα κίνητρα, οι ευκαιρίες και οι προκλήσεις. Οι προθέσεις και τα κίνητρα πολύ συχνά προέρχονται από ατομικές πρωτοβουλίες και συμπεριφορές. Μερικοί θεσμικοί, νομικοί και κοινωνικοί παράγοντες συχνά αποτελούν σημαντικά κίνητρα ή εμπόδια για μια επιχειρηματική δραστηριότητα (Sekliuckiene και Kisielius, 2015). Οι παράγοντες που συμβάλλουν στην επιχειρηματικότητα μπορεί να έχουν σχέση με το περιβάλλον του επιχειρηματία ή με τα κίνητρά του για να επιδιώξει μια τέτοια δραστηριότητα από το να προτιμήσει μια σίγουρη δουλειά ως υπάλληλος κάποιου. Ακόμη, τα προσωπικά και επαγγελματικά δίκτυα μπορεί να είναι κρίσιμα για τον εντοπισμό ευκαιριών και την πιθανότητα να γίνει κάποιος επιχειρηματίας μέσα από την πρόσβαση σε πιο εξειδικευμένες

πληροφορίες, την εξεύρεση των απαραίτητων οικονομικών πόρων, τις προσωπικές επαφές με επιχειρηματίες ή την ανατροφή σε ένα επιχειρηματικό περιβάλλον που προσφέρει καλύτερες συνθήκες ανάπτυξης επιχειρηματικότητας (Backman και Karlsson, 2013). Πέρα από την προσωπικότητα που συμβάλλει στην πρόθεσή για μια επιχειρηματική δραστηριότητα οι παράγοντες που υποκινούν μπορούν να χωριστούν σύμφωνα με τους Castaño κ.α. (2015), σε κοινωνικούς, πολιτιστικούς και οικονομικούς.

Ο κοινωνικός παράγοντας περιέχει το κοινωνικό, οικονομικό και θεσμικό κλίμα που επικρατεί σε μία κοινωνία όπου ο επιχειρηματίας δραστηριοποιείται. Αυτοί οι παράγοντες περιλαμβάνουν τις κοινωνικές αξίες, την εκπαίδευση, το βαθμό οικονομικής ελευθερίας και τη θεσμική ποιότητα. Επομένως, ένα κατάλληλο κοινωνικό κλίμα προσελκύει την επιχειρηματικότητα (Castaño κ.α.,2015). Ο πολιτισμός και η κουλτούρα μπορούν να ενισχύσουν την επιχειρηματικότητα και μπορεί να εκφραστεί υπό το ρόλο της εκπαίδευσης και κατάρτισης σε δεξιότητες και στάσεις απέναντι στην ανάπτυξη που οδηγούν στην επιχειρηματικότητα. Ένα υψηλό μορφωτικό επίπεδο, η πολιτιστική νομιμοποίηση, η οικονομική ελευθερία και οι κοινωνικές αξίες τόσο στο εξωτερικό όσο και στο άμεσο περιβάλλον του ατόμου συμβάλλουν σημαντικά στην επιχειρηματικότητα ιδιαίτερα στα αρχικά στάδια ενός επιχειρηματία (Castaño κ.α.,2015).

Οι οικονομικοί παράγοντες είναι αυτοί στους οποίους συνήθως εστιάζουν περισσότερο οι επιχειρηματίες όπως η οικονομική πολιτική, η οικονομική απόδοση και ανάπτυξη της χώρας, η καινοτομία και ο βαθμός στον οποίο είναι ανοιχτή η αγορά. Η οικονομική πολιτική αφορά πρώτον τη μορφή των κρατικών δαπανών για την επιχειρηματικότητα και δεύτερον την κυβερνητική στήριξη στη διόρθωση των αδυναμιών της αγοράς όπως η αδυναμία στα δίκτυα, τη γνώση και τη μάθηση (Castaño κ.α.,2015). Μέτρα που βοηθούν στην ενίσχυση της επιχειρηματικότητας είναι η παροχή κεφαλαίων, τα φορολογικά κίνητρα, κυβερνητικά προγράμματα, δημόσιες συμβάσεις, προστασία των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, οι επενδύσεις σε εκπαίδευση έρευνα και ανάπτυξη και ειδική στήριξη σε νέους επιχειρηματίες από κυβερνητικούς οργανισμούς. (Castaño κ.α.,2015). Ένας πολύ σημαντικός παράγοντας επιχειρηματικότητας είναι οι συνθήκες που επικρατούν στο περιβάλλον καθώς και οι κυβερνητικοί θεσμοί οι οποίοι διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο (Walter και Blockb, 2015). Τέτοιοι θεσμικοί παράγοντες μπορεί να είναι οι φιλικοί κανονισμοί προς την επιχειρηματικότητα, διαθεσιμότητα χρηματοοικονομικών κεφαλαίων, διαθεσιμότητα κεφαλαίων για την εκπαίδευση, έλεγχος της διαφθοράς και η δημόσια εικόνα των επιχειρηματιών. Αυτές οι μεταβλητές μπορούν να επηρεάσουν θετικά τις χρηματικές και μη απολαβές της επιχειρηματικότητας (Walter και Blockb, 2015).

Ακόμη ένας πολύ βασικός παράγοντας είναι τα χαρακτηριστικά του επιχειρηματία καθώς, όσο ευνοϊκές και να είναι οι συνθήκες του περιβάλλοντος θα πρέπει κάποιος να έχει και τα απαραίτητα χαρακτηριστικά. Για να γίνει κάποιος επιχειρηματίας θα πρέπει να υπάρχουν κάποιες προϋποθέσεις σύμφωνα με τους Bull και Willard (1993), όπως η αίσθηση της κοινωνικής αξίας που ενσωματώνεται στο βασικό καθήκον και τον κινητοποιεί να ενεργήσει, η γνώση του know-how, η προσδοκία προσωπικού κέρδους (οικονομικά και ψυχολογικά) και το υποστηρικτικό περιβάλλον. Ακόμη ένα βασικό κίνητρο για να γίνει κάποιος επιχειρηματίας μεταξύ πολλών είναι η ανεξαρτησία και να μην εργάζεται για κάποιον άλλο. Ο McClelland (1961, 1962) όπως αναφέρεται στο άρθρο των Bull και Willard, (1993), εντόπισε τρία χαρακτηριστικά των επιχειρηματιών που σχετίζονται με την ανάγκη τους για επιτυχία: α) ανάληψη ευθύνης για την επίλυση προβλημάτων, ο καθορισμός στόχων και επίτευξη τους μέσω προσπάθειας β) προθυμία ανάληψης κινδύνου ως συνάρτηση των δεξιοτήτων του γ) και η γνώση για τα αποτελέσματα των αποφάσεών τους.

Η επιχειρηματική εγρήγορση αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την αναγνώριση μιας ευκαιρίας που χωρίζεται σε αναγνώριση, ανάπτυξη και αξιολόγηση. Ο εντοπισμός και η επιλογή της σωστής ευκαιρίας αποτελεί πολύ σημαντική ικανότητα για έναν επιτυχημένο επιχειρηματία ο οποίος εντοπίζει επιχειρηματικές ευκαιρίες για τη δημιουργία αξία στους μετόχους (Ardichvilia κ.α., 2003). Επομένως, σημαντικοί παράγοντες που επηρεάζουν τη διαδικασία αναγνώρισης και ανάπτυξης ευκαιρίας είναι: 1) η επιχειρηματική εγρήγορση 2) η προηγούμενη γνώση και εμπειρία, 3) η κοινωνική δικτύωση, 4) τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας όπως η αισιοδοξία, η δημιουργικότητα και η αποτελεσματικότητα και 5) ο τύπος της ευκαιρίας (Ardichvilia κ.α., 2003).

Για τον Kizner ο καθένας μπορεί να γίνει επιχειρηματίας στο πλαίσιο καθορισμένων παραγωγικών περιορισμών με βάση ευκαιρίες που προκύπτουν από τη νέα τεχνολογία. Ο Schumpeter θεωρεί ότι δεν μπορεί να γίνει ο καθένας επιχειρηματίας παρά μόνο συγκεκριμένα άτομα που είναι ικανά να προκαλέσουν σημαντικές εξελίξεις, να μεταβάλλει τις τεχνολογικές δυνατότητες τους θεσμούς μέσα από την καινοτομία και να μετατοπίσει τους παραγωγικούς πόρους. Βασικές ικανότητες του επιχειρηματία είναι αρχικά η προνοητικότητα η πρωτοβουλία και η θετική σκέψη, έπειτα ο προσανατολισμός στα επιτεύγματα και τέλος η δέσμευση έναντι των άλλων (Deakins και Freel, 2007). Ακόμη, ορισμένα χαρακτηριστικά που διαθέτουν οι πετυχημένοι επιχειρηματίες είναι η ανάγκη για επιτεύγματα, η ανάληψη υπολογίσιμων κινδύνων, ο υψηλός βαθμός εσωτερικού ελέγχου, η δημιουργικότητα, η καινοτομία, η ανάγκη αυτονομίας, η ανοχή στην ασάφεια, το όραμα και η προσωπική αποτελεσματικότητα.

Η επιτυχία του επιχειρηματία καθορίζεται από την επιτυχία της επιχείρησης η οποία συνήθως μετράται από την επίτευξη κέρδους, τη δημιουργία θέσεων εργασίας και τη διάρκεια επιβίωσης της επιχείρησης (Bosma κ.α., 2000). Ο επιχειρηματίας όμως, δεν καθορίζει αποκλειστικά τη δομή της επιχείρησης αλλά και το περιβάλλον παίζει καθοριστικό ρόλο στον προσδιορισμό της δομής της (Bosma κ.α., 2000). Καθώς το επιχειρηματικό περιβάλλον γίνεται όλο πιο πολύπλοκο και διαφοροποιημένο και οι χώρες μέσω της παγκοσμιοποίησης περισσότερο αλληλοεξαρτώμενες, οι διαφορές στην οικονομική απόδοση και ανάπτυξη διαφορετικών χωρών αυξάνονται (Veciana και Urbano, 2008). Το ίδιο συμβαίνει και με το επίπεδο της επιχειρηματικότητας μεταξύ διαφορετικών χωρών στον κόσμο επομένως, η μελέτη του θεσμικού πλαισίου μιας χώρας και η σχέση με τις διάφορες πτυχές της επιχειρηματικότητας είναι ύψιστης σημασίας. Οι θεσμοί επηρεάζουν με πολλούς τρόπους την επιχειρηματικότητα: επηρεάζουν το κόστος συναλλαγών, τον κίνδυνο και την επιχειρηματική αβεβαιότητα, καθορίζουν, δημιουργούν και περιορίζουν τις επιχειρηματικές ευκαιρίες και επηρεάζουν το βαθμό στον οποίο αποφέρει όφελος (Walter και Blockb, 2015).

Οι θεσμοί είναι οι κανόνες του παιχνιδιού μιας κοινωνίας ή πιο επίσημα είναι οι περιορισμοί που επινοήθηκαν από τον άνθρωπο που δομούν την ανθρώπινη αλληλεπίδραση. Αποτελούνται από τυπικούς κανόνες (νόμους καταστατικού, κοινού δικαίου, κανονισμούς), άτυπη περιορισμούς (συμβάσεις, κανόνες συμπεριφοράς, και αυτό-επιβαλλόμενους κώδικες συμπεριφοράς) (Mantzavinos κ.α., 2003). Οι οργανώσεις είναι οι παίκτες του παιχνιδιού και αποτελούν ομάδες ατόμων που δεσμεύονται από ένα κοινό σκοπό για την επίτευξη των στόχων. Περιλαμβάνουν πολιτικά όργανα (πολιτικά κόμματα, τα μέλη του Συμβουλίου), οικονομικούς φορείς (επιχειρήσεις, συνδικάτα, οικογενειακές επιχειρήσεις, συνεταιρισμούς), κοινωνικούς φορείς (εκκλησίες, συλλόγους, αθλητικά σωματεία) και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα (σχολεία, πανεπιστήμια, κέντρα επαγγελματικής κατάρτισης). Ο αυξανόμενος ανταγωνισμός αναγκάζει τους οργανισμούς να επενδύουν συνεχώς σε δεξιότητες που συμβάλλουν στην καλύτερη αντίληψη των ευκαιριών του περιβάλλοντος και στην επιχειρηματικότητα για να επιβιώσουν και να αναπτυχθούν. Το θεσμικό πλαίσιο υπαγορεύει το είδος των δεξιοτήτων και γνώσεων για τη μεγιστοποίηση της απόδοσης των επενδύσεων των οργανισμών (North, 1991).

Σύμφωνα με το άρθρο των Vaciana και Urbano (2008), ο Scott (1995) θεωρεί ότι οι θεσμοί αποτελούνται από τις γνωστικές, κανονιστικές και ρυθμιστικές δομές και δραστηριότητες που παρέχουν σταθερότητα και νόημα στην κοινωνική συμπεριφορά και ότι τα θεσμικά όργανα εκφράζονται μέσα από κουλτούρες, δομές και ρουτίνες. Η ρυθμιστική διάσταση αποτελείται από νόμους, κανονισμούς, κανόνες και κυβερνητικές πολιτικές σε εθνικό επίπεδο και

προωθούν ορισμένα πρότυπα συμπεριφοράς. Επομένως, οι ρυθμιστικές διαδικασίες περιλαμβάνουν την ικανότητα θέσπισης κανόνων, επιθεώρησης ή επανεξέτασης άλλων και εφόσον χρειάζεται η επιβολή κυρώσεων, ανταμοιβών και τιμωριών. Η κανονιστική διάσταση αποτελείται από κοινωνικές αξίες, πεποιθήσεις και υποθέσεις για την ανθρώπινη φύση και συμπεριφορά αποκαλούμενη και ως κουλτούρα (Veciana και Urbano, 2008). Η κουλτούρα καθορίζει τους στόχους αλλά και τους κατάλληλους τρόπους επιδίωξής τους. Τέλος, η γνωστική διάσταση αντανakλά τις γνωστικές δομές και την κοινωνική γνώση που μοιράζονται οι άνθρωποι σε μια χώρα ή περιοχή και επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι επιλέγουν και ερμηνεύουν τις πληροφορίες.

Σε ένα φανταστικό κόσμο όπου επικρατεί απόλυτος ορθολογισμός, οι θεσμοί είναι περιττοί, οι ιδέες και ιδεολογίες δεν έχουν σημασία και οι οικονομικά και πολιτικά αποδοτικές αγορές χαρακτηρίζουν τις οικονομίες. Στην πραγματικότητα όμως, επικρατεί έλλειψη πληροφόρησης και περιορισμένη διανοητική ικανότητα με την οποία οι άνθρωποι επεξεργάζονται τις πληροφορίες, γεγονός που οδηγεί στην επιβολή περιορισμών στις συναλλαγές των ανθρώπων μέσω των θεσμών. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι οι θεσμοί είναι αποτελεσματικοί και επαρκούν και πολλές φορές ευνοούν εκείνους με τη μεγαλύτερη διαπραγματευτική ισχύ (North, 1991). Τα κόστη συναλλαγής αυξάνονται καθώς οι πληροφορίες είναι δαπανηρές και είναι κατανεμημένες ασύμμετρα στα συναλλασσόμενα μέρη. Ο θεσμοί αποτελούν τους κατασκευασμένους από τους ανθρώπους περιορισμούς που δομούν τις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές αλληλεπιδράσεις (North, 1991). Οι θεσμοί μειώνουν την αβεβαιότητα στις συναλλαγές παρέχοντας μια δομή στην καθημερινότητα καθώς επίσης καθορίζουν και περιορίζουν τις ατομικές επιλογές (Klein, 1999).

Γιατί όμως είναι απαραίτητη η ύπαρξη των θεσμών για να περιορίζουν τις ανθρώπινες συναλλαγές; Οι αποτελεσματικοί θεσμοί συμβάλλουν στη μείωση του κόστους συναλλαγής και παραγωγής ανά συναλλαγή ώστε να μεγιστοποιούνται τα πιθανά κέρδη από την επιχειρηματική δραστηριότητα (North, 1991). Στη σύγχρονη εποχή με την επέκταση των συναλλαγών εκτός συνόρων η πιθανότητα για διαμάχη μεταξύ των συναλλασσόμενων αυξάνεται μαζί με τα κόστη. Οι θεσμοί επομένως, προσφέρουν αποδοτικές λύσεις σε προβλήματα των επιχειρήσεων στα πλαίσια ενός ανταγωνιστικού περιβάλλοντος (North, 1991). Ακόμη, παρέχουν τα κίνητρα και σχηματίζουν τη δομή μιας οικονομίας, καθώς αυτή η δομή εξελίσσεται σχηματίζει την κατεύθυνση της οικονομικής αλλαγής μέσα από την ανάπτυξη, τον πληθωρισμό ή την ύφεση (North, 1991). Οι πολιτικές διαδικασίες που ακολουθούνται από κάθε χώρα και οι θεσμοί της διαφοροποιούν σημαντικά την απόδοση των οικονομιών τους. Η πολυπλοκότητα του περιβάλλοντος και η αλληλεξάρτηση μεταξύ των

ανθρώπων αυξάνεται λόγω της παγκοσμιοποίησης δημιουργώντας την ανάγκη για πιο πολύπλοκες θεσμικές δομές που θα επιτρέπουν την ανώνυμη και απρόσωπη συναλλαγή σε χρόνο και χώρο. Η έλλειψη ευελιξίας των πολιτικών και οικονομικών θεσμών μιας αγοράς μπορεί να της κοστίσει την ανάπτυξη και να οδηγήσει στην διάλυσή της (North, 1991).

Το θεσμικό περιβάλλον αποτελεί το πλαίσιο μέσα στο οποίο δραστηριοποιείται ο άνθρωπος και αποτελείται από : 1) νομικό περιβάλλον και δικαιώματα ιδιοκτησίας, 2) πρότυπα και κοινωνικές συμπεριφορές, 3) Οικονομική πορεία και ανάπτυξη, 4) Πολιτικό περιβάλλον, 5) Πολυπλοκότητα και πληροφορίες που σχηματίζουν το πλαίσιο λήψης αποφάσεων υπό συνθήκες αβεβαιότητας. Οι θεσμικές ρυθμίσεις αποτελούν συγκεκριμένες κατευθυντήριες γραμμές σχεδιασμένες από τους επιχειρηματικούς εταίρους για να διέπουν τις σχέσεις τους. Οι επιχειρήσεις, τα μακροπρόθεσμα συμβόλαια, η δημόσια γραφειοκρατία, οι μη κερδοσκοπικές οργανώσεις και άλλες συμβατικές συμφωνίες αποτελούν παραδείγματα των θεσμικών ρυθμίσεων (Klein, 1999). Το γεγονός ότι οι θεσμοί είναι σημαντικοί στη διαμόρφωση της οικονομικής συμπεριφοράς και επίδοσης αποτελεί κεντρική ιδέα τόσο για τα κλασικά όσο και για τα νέα θεσμικά οικονομικά καθώς οι θεσμοί αλλάζουν διαχρονικά και ανταποκρίνονται στους οικονομικούς παράγοντες (Veciana και Urbano, 2008). Επομένως, οι θεσμοί συνδέονται άμεσα με την επιχειρηματικότητα καθώς, μπορεί να παρέχουν κίνητρα ή εμπόδια στη δημιουργία επιχειρήσεων (Veciana και Urbano, 2008).

Η θέσπιση θεσμών και η βελτίωσή τους ενθαρρύνει την επιχειρηματική δραστηριότητα, αποφεύγοντας τα οικονομικά σοκ. Θεσμοί που είναι ευνοϊκοί για την επιχειρηματικότητα περιλαμβάνουν 1) δημοκρατικό πολιτικό περιβάλλον: κοινοβούλιο, πολιτικά και ανθρώπινα δικαιώματα, κανονισμούς και θεσμικά ελεγκτικά όργανα ενάντια στη διαφθορά 2) οικονομικό περιβάλλον: κεντρική τράπεζα και δημοσιονομικούς θεσμούς, 3) επιχειρηματικό περιβάλλον: δικαιώματα ιδιοκτησίας, θεσμούς εποπτείας για τη διόρθωση των αδυναμιών της αγοράς, κοινωνικό κεφάλαιο και κράτος δικαίου (Castaño κ.α.,2015). Αυτοί οι θεσμοί καθορίζουν την αποτελεσματικότητα της κυβέρνησης ενός κράτους και θεσπίζουν τους κανόνες συμπεριφοράς των παραγόντων της οικονομίας συμπεριλαμβανομένων και των επιχειρηματιών. Επομένως, ένα κατάλληλο κοινωνικό οικοδόμημα που ευνοεί την επιχειρηματικότητα αποτελείται από ένα ακλόνητο κράτος δικαίου και οικονομικής ελευθερίας (Castaño κ.α.,2015).

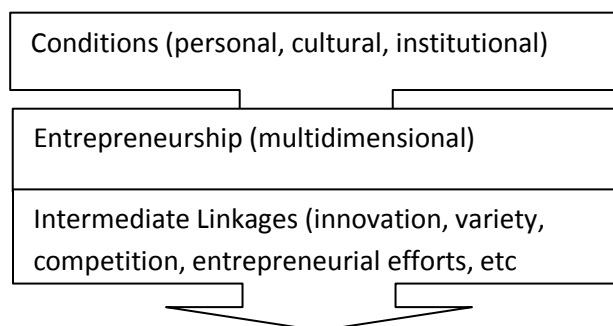
1.4. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η επιχειρηματικότητα αποτελεί μια πολυδιάστατη έννοια, που η δυσκολία στον ορισμό της περιπλέκει τη μέτρηση της επίδρασής της στην οικονομική επίδοση μιας χώρας (Carree

και Thurik, 2002). Η επιχειρηματικότητα συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας με τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων αλλά και τον εκσυγχρονισμό των υφιστάμενων που οδηγεί στην αύξηση του εθνικού πλούτου, παραγωγή τεχνογνωσίας και καινοτομιών, αφθονία και ποικιλία προϊόντων και υπηρεσιών και φυσικά δημιουργία νέων θέσεων εργασίας (Γκαγκάτσιος, 2008).

Επιπλέον, η επιχειρηματικότητα θεωρείται ότι έχει συμβάλλει δραστικά τα τελευταία χρόνια στη μείωση της φτώχειας σε χώρες όπως η Κίνα και πολλοί διεθνείς φορείς ανάπτυξης έχουν στραφεί σε αυτή για την βελτίωση της αποτελεσματικότητας και της βιωσιμότητας. Παρόλα αυτά, δεν υπάρχουν σαφή αποδεικτικά στοιχεία για τη σύνδεση της επιχειρηματικότητας και της οικονομικής ανάπτυξης (Naude, 2013). Στη συνέχεια, στο σχήμα 1.2 γίνεται σαφής ο τρόπος με τον οποίο συνδέεται η επιχειρηματικότητα με την οικονομική ανάπτυξη όπως παρουσιάζεται στο άρθρο των Carree και Thurik, (2002). Ορισμένοι παράγοντες που μπορεί να είναι προσωπικοί, πολιτισμικοί ή θεσμικοί όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα, επηρεάζουν την επιχειρηματικότητα η οποία με την ύπαρξη ορισμένων ενδιάμεσων συνδέσμων όπως η καινοτομία, η αφθονία των πόρων, ο ανταγωνισμός και οι επιχειρηματικές δραστηριότητες οδηγεί στην οικονομική ανάπτυξη.

ΣΧΗΜΑ 1.2 ΣΥΝΔΕΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Πηγή: M.A Carree και A.R Thurik (2002:4)

Η θεωρία του Lewis (1954) για την οικονομική ανάπτυξη χρησιμοποιείται για να εξηγήσει το διαρθρωτικό μετασχηματισμό των λιγότερο αναπτυγμένων οικονομιών. Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, η μετατροπή μιας παραδοσιακής οικονομίας χαμηλού εισοδήματος σε μια σύγχρονη οικονομία προϋποθέτει σημαντικές αλλαγές στις μεθόδους παραγωγής, με τους επιχειρηματίες να παίζουν καθοριστικό ρόλο με την εισροή καινοτομίας που θα επιτρέπει την εξειδίκευση και την αύξηση της παραγωγικότητας και της απασχόλησης (Naude, 2013). Οι περισσότερες εμπειρικές μελέτες για τη σχέση μεταξύ της επιχειρηματικότητας και της ανάπτυξης περιορίζονται σε μακροοικονομικούς δείκτες όπως το ΑΕΠ και η

παραγωγικότητα. Η επιχειρηματικότητα μπορεί επίσης να συμβάλλει στην πολυδιάστατη ευημερία των ανθρώπων μέσα από τη διεύρυνση των δυνατοτήτων τους (Naude, 2013).

Η επιχειρηματικότητα δεν αφορά μόνο την επιτυχία των επιχειρήσεων όπως αυτή μετράται από τα κέρδη, αλλά και από την ατομική και μη οικονομική ευημερία. Η επιχειρηματικότητα αποτελεί καταλύτη στη δομική και θεσμική αλλαγή και εξέλιξη. Οι επιχειρηματίες επενδύουν στους σύγχρονους τομείς και έτσι, τοποθετούν τους συντελεστές παραγωγής από τους παραδοσιακούς στους πιο σύγχρονους τομείς (Naude, 2013). Ακόμη, η επιχειρηματική ικανότητα θεωρείται βασικός παράγοντας για την ανάπτυξη της οικονομίας και του μεγέθους των επιχειρήσεων καθώς και τη συσσώρευση τεχνολογίας. Η επιχειρηματική ικανότητα μπορεί να οδηγήσει τις επιχειρήσεις στην υιοθέτηση πιο περίπλοκων μεθόδων παραγωγής και ως εκ τούτου στην παραγωγή πιο εξειδικευμένων προϊόντων συμβάλλοντας έτσι στην αύξηση της τεχνολογικής συσσώρευσης (Naude, 2013). Επιπροσθέτως, η επιχειρηματικότητα που πηγάζει από τις ευκαιρίες μπορεί να συμβάλλει στην αύξηση του δείκτη ευτυχίας ενός έθνους μέχρι ενός σημείου, αφού οι επιχειρηματίες βιώνουν υψηλότερα επίπεδα ικανοποίησης από την εργασία τους. Τέλος, οι καινοτόμες επιχειρήσεις και ιδίως αυτές σε τομείς υψηλής τεχνολογίας συμβάλλουν περισσότερο στην οικονομική ανάπτυξη καθώς τείνουν να έχουν υψηλότερα επίπεδα παραγωγικότητας, απασχόλησης και να προκαλούν θετικές επιπτώσεις και σε άλλες επιχειρήσεις (Naude, 2013).

Ο Schumpeter στη θεωρία της Οικονομικής Ανάπτυξης, όπως παρουσιάζεται στο άρθρο των Carree και Thurik, (2002), τονίζει το ρόλο του καινοτόμου επιχειρηματία ως βασική αιτία της οικονομικής ανάπτυξης με την εισαγωγή νέων προϊόντων, εφευρέσεων και τεχνολογιών (δημιουργική καταστροφή). Ακόμη, σύμφωνα με τον Kizner (1973), όπως αναφέρεται στο άρθρο του Holcombe (1998), η επιχειρηματικότητα είναι η διαδικασία η οποία οδηγεί στην εκμετάλλευση μιας ευκαιρίας που μέχρι εκείνη τη στιγμή δεν την είχε προσέξει κανείς και μπορεί να οδηγήσει στην οικονομική ανάπτυξη. Οι επιχειρηματίες δραστηριοποιούνται οδηγούμενοι από τέτοιες κερδοφόρες επιχειρηματικές ιδέες και η οικονομία γίνεται πιο παραγωγική καθώς παράγει μεγαλύτερη ικανοποίηση για τον καταναλωτή σε χαμηλότερο κόστος. Επομένως, σύμφωνα με τον Kizner (1973) η επιχειρηματικότητα και η οικονομική ανάπτυξη συνδέονται καθώς, οι κερδοφόρες ευκαιρίες πρέπει να προέρχονται από κάπου και η πιο συχνή πηγή είναι οι επιχειρηματίες.

Οι επιχειρηματικές ιδέες τείνουν να εμφανίζονται σε αποκεντρωμένες οικονομίες, που επιτρέπουν στον επιχειρηματία να υλοποιεί τις επιχειρηματικές του ιδέες, τον ανταμοίβουν γι' αυτό και παράγουν ένα περιβάλλον που ευνοεί την επιχειρηματικότητα (Holcombe, 1998). Από αυτή την πλευρά, η επιχειρηματικότητα αποτελεί το θεμέλιο της οικονομικής ανάπτυξης

που επιτρέπει την ανάπτυξη επιπλέον επιχειρηματικών ιδεών που συμβάλλουν στη διαδικασία της προόδου. Τέλος, οι επιχειρηματικές δραστηριότητες δημιουργούν ένα περιβάλλον ευνοϊκό για καινοτομίες οι οποίες οδηγούν στην αύξηση της παραγωγικότητας και στην οικονομική ανάπτυξη (Holcombe, 1998).

1.5. Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΟΝΕ

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα είναι ένα εγχείρημα που ξεκινά από τη δεκαετία του 50' με τρεις συνθήκες: τη Συνθήκη ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ) που υπογράφηκε στο Παρίσι το 1951 και τέθηκε σε ισχύ το 1952, τη Συνθήκη ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ) που υπογράφηκαν στη Ρώμη το 1957 και τέθηκαν σε ισχύ το 1958. Η ΕΚΑΧ και η ΕΚΑΕ δημιούργησαν μια κοινή αγορά στον τομέα του άνθρακα και χάλυβα και αντίστοιχα της ατομικής ενέργειας όπου θα κυκλοφορούσαν ελεύθερα αυτά τα προϊόντα. Η ΕΟΚ, πάνω στην οποία στηρίχθηκε η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αποτέλεσε μια ευρύτερη κοινή αγορά όπου θα κυκλοφορούσαν ελεύθερα προϊόντα, εργαζόμενοι, υπηρεσίες και κεφάλαια (Ανδρικοπούλου - Καυκαλά, 1995).

Η συνθήκη του Maastricht που υπογράφηκε το 1992 και τέθηκε σε ισχύ το 1993 και συνοπτικά θέτει τους στόχους για ένα κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα, τα ευρωπαϊκά πολιτικά δικαιώματα, την προώθηση της εξωτερικής πολιτικής, της πολιτικής ασφάλειας και δικαιοσύνης, τις πρόσθετες εξουσίες στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και νέες αρμοδιότητες στην Επιτροπή. Ουσιαστικά, η νέα συνθήκη αποτελεί τις δεσμευτικές διαδικασίες και το χρονοδιάγραμμα για την εγκαθίδρυση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ) (Ανδρικοπούλου - Καυκαλά, 1995). Για να συμμετάσχουν οι χώρες στο εγχείρημα της ΟΝΕ θα πρέπει να πληρούν κάποιες σημαντικές προϋποθέσεις: 1) σταθερότητα τιμών, όπου το μέσο ποσοστό πληθωρισμού να μην είναι μεγαλύτερο από το 1,5% του μέσου όρου των τριών κρατών μελών με τις καλύτερες επιδόσεις, 2) το δημοσιονομικό έλλειμμα να μην ξεπερνά το 3% του ΑΕΠ και 3) η συναλλαγματική ισοτιμία του νομίσματος να διατηρείται σταθερή και να μην έχει υποτιμηθεί με πρωτοβουλία της χώρας, 4) το δημόσιο χρέος να είναι χαμηλότερο απ' το 60% του ΑΕΠ της, 5) τα μακροπρόθεσμα επιτόκια δεν πρέπει να υπερβαίνουν τις δυο ποσοστιαίες μονάδες από το μέσο όρο των τριών χωρών με τη καλύτερη απόδοση και 6) οι κεντρικές τράπεζες να είναι ανεξάρτητες από τις κυβερνήσεις. Η ΟΝΕ σημαίνει κοινό νόμισμα, κοινή νομισματική πολιτική, ενιαία δημοσιονομική πολιτική, δημιουργία της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και ενιαία εσωτερική αγορά με ελευθερία συναλλαγών (Ανδρικοπούλου - Καυκαλά, 1995). Τον Ιανουάριο του 1999, ένδεκα χώρες της ΕΕ

υιοθέτησαν το Ευρώ ως κοινό νόμισμα, οδηγώντας στη δημιουργία της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ) με 300 εκατομμύρια καταναλωτές (Krugman και Obstfeld, 1995). Σήμερα, το Ευρώ αποτελεί το κοινό νόμισμα για τις 19 από τις 28 χώρες της Ευρωζώνης το οποίο τέθηκε σε κυκλοφορία την 1^η Ιανουαρίου 2002 και οι οποίες παρουσιάζονται στον χάρτη 1.1 (Ανδρικοπούλου - Καυκαλά, 1995).

ΧΑΡΤΗΣ 1.1 ΟΙ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ

Πηγή: European Union (c2016), *The euro*

Η πραγματοποίηση της οικονομικής και νομισματικής ένωσης επιφέρει ριζικές αλλαγές στα κράτη μέλη της. Βασικοί λόγοι που οδήγησαν στην ευρωπαϊκή νομισματική συνεργασία είναι η διεύρυνση του ρόλου της Ευρώπης στο παγκόσμιο νομισματικό σύστημα και η μετατροπή της ΕΕ σε μια πραγματικά ενοποιημένη αγορά (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016). Αρχικά, με τη νομισματική ένωση οι χώρες κράτη μέλη επιθυμούσαν να προστατέψουν τα δικά τους οικονομικά συμφέροντα με ένα ισχυρό κοινό νόμισμα όπως το ευρώ, έναντι σε απότομες μεταβολές άλλων ισχυρών οικονομιών όπως των ΗΠΑ. Επίσης, με την ΟΝΕ,

καταργήθηκαν όλα τα εμπόδια που υπήρχαν στη διακίνηση των εμπορευμάτων και των συντελεστών παραγωγής μετασχηματίζοντας την ΕΕ σε μια τεράστια ενοποιημένη αγορά, απελευθερώνοντας τις αγορές και αυξάνοντας τον ανταγωνισμό μεταξύ των οικονομιών (Krugman και Obstfeld, 1995). Με τη μετακίνηση των συντελεστών παραγωγής, καταπολεμάται και η ανεργία, καθώς ο συντελεστής άνθρωπος διευρύνει σημαντικά τις επιλογές για απασχόληση πέρα από τα εθνικά σύνορα της χώρας του. Ακόμη, οι όροι που τέθηκαν στη συνθήκη του Μάαστριχτ, πέρα από τον οικονομικό χαρακτήρα, είχαν ως σκοπό την πολιτική σταθερότητα στην Ευρώπη με το κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα ως σύμβολο συνεργασίας και ολοκλήρωσης πέρα από τις εθνικές διαμάχες και συμφέροντα.

Τα εθνικά σύνορα καταργούνται και απελευθερώνονται οι εσωτερικές αγορές με αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας ενιαίας αγοράς με την ελεύθερη διακίνηση εμπορευμάτων, υπηρεσιών, ανθρώπων και κεφαλαίων (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016). Μια ενιαία αγορά χωρίς ενιαίο νόμισμα είναι εκτεθειμένη σε νομισματικούς και οικονομικούς κινδύνους. Το κοινό νόμισμα οδηγεί σε σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες των νομισμάτων των χωρών της ΟΝΕ, ενώ καταργεί τις συναλλαγματικές διακυμάνσεις, και το συναλλαγματικό κόστος διευκολύνοντας τις εμπορικές συναλλαγές και την εξωστρέφεια (Krugman και Obstfeld, 1995). Επιπλέον, εξαιτίας των προϋποθέσεων που πρέπει να πληρούν τα κράτη μέλη, δηλαδή τη σταθερότητα των τιμών και των δημόσιων οικονομικών ευνοείται η οικονομική ανάπτυξη. Επιπροσθέτως, σε παγκόσμιο επίπεδο, το ευρώ αυξάνει την επιρροή της ΕΕ, καθώς είναι το δεύτερο σημαντικότερο διεθνές νόμισμα μετά το δολάριο ΗΠΑ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016).

Η αλληλεξάρτηση των οικονομιών των μελών μιας κοινής αγοράς είναι πολύ έντονη καθώς, η πραγματοποίηση των οικονομικών στόχων ενός κράτους μέλους εξαρτάται πολύ από τις οικονομικές συνθήκες στα άλλα κράτη μέλη. Για παράδειγμα, οι κακές οικονομικές συνθήκες σε ένα κράτος μέλος μπορεί να οδηγήσουν σε μείωση των εισαγωγών του από τα υπόλοιπα μέλη τα οποία θα πληγούν σημαντικά, ενώ αντίστροφα, οι ευνοϊκές συνθήκες σε ένα κράτος μέλος θα επιφέρει θετικά αποτελέσματα. Ακόμη, το ενιαίο νόμισμα επιτρέπει μια πραγματική σύγκριση των τιμών μέσα στην εσωτερική αγορά. Επιπλέον, αποτελεί ένα από τα κύρια νομίσματα των συναλλαγών παγκοσμίως διευκολύνοντας έτσι και τις συναλλαγές των μελών με τρίτα κράτη, χωρίς τη μεσολάβηση του δολαρίου.

Βέβαια, όλα αυτά τα οφέλη προϋποθέτουν τη δέσμευση όλων των συμμετεχόντων κρατών να τηρούν με ακρίβεια ορισμένα κριτήρια νομισματικής σταθερότητας, σταθερότητας τιμών και υγειών δημόσιων οικονομικών. Το ενιαίο νόμισμα οδηγεί στην απώλεια της νομισματικής και οικονομικής ανεξαρτησίας των μελών της, η απώλεια της οποίας πρέπει να αναπληρωθεί

από την αύξηση της συλλογικής πειθαρχίας στο οικονομικό και το νομισματικό πεδίο (Krugman και Obstfeld, 1995). Εξ' άλλου, η σύγκλιση των οικονομικών πολιτικών των κρατών μελών είναι αναγκαία, όχι μόνο για την εύρυθμη λειτουργία της κοινής αγοράς, αλλά και για την αντιμετώπιση της παγκοσμιοποίησης. Οι χώρες που συμμετέχουν στην ONE χάνουν, επομένως, ορισμένα δικαιώματα που δεν μπορούν να εξασκήσουν αλλά αποκτούν μια συλλογική ευθύνη πάνω στις οικονομικές πολιτικές της Ένωσης και μπορούν να αξιοποιούν την οικονομική και νομισματική ισχύ του συνόλου για να προστατεύουν τα συμφέροντά τους μέσα στη παγκόσμια αγορά. Επίσης, λόγω της μεγάλης αλληλεξάρτησης μεταξύ των μελών της ONE, μια οικονομική ύφεση σε μια χώρα θα επηρεάσει αρνητικά τις συναλλαγές και το εμπόριο με τα υπόλοιπα μέλη, το ευρώ και την γενικότερη εικόνα της Ευρωζώνης σε παγκόσμιο επίπεδο. Έτσι, η ανάγκη να τηρούν τα μέλη της ONE τα κριτήρια σύγκλισης της συνθήκης του Μάαστριχτ γίνονται ακόμη πιο επιτακτικά, θέτοντας μέχρι και ποινές στις χώρες που παραβιάζουν αυτούς τους δημοσιονομικούς κανόνες. Ακόμη, οι επικριτές της ONE υποστηρίζουν ότι οι κεντρικοί θεσμοί της ΕΕ υποβαθμίζουν τις τοπικές ανάγκες και τα σύμβολα της εθνικής ταυτότητας και παρεμβαίνουν σε τοπικά ζητήματα.

Πως έχει επηρεάσει όμως η δημιουργία της ONE και η μετατροπή της Ευρώπης σε μια τεράστια ενιαία αγορά την επιχειρηματικότητα και τις επιχειρήσεις; Αρχικά, με το άνοιγμα των αγορών, την κατάργηση όλων των εμποδίων και το κοινό νόμισμα έχουν αυξηθεί οι συναλλαγές μεταξύ των κρατών μελών, η μετακίνηση προϊόντων, υπηρεσιών, παραγωγικών συντελεστών, χρήματος και ανθρώπων (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016). Το κοινό νόμισμα έχει εξοικονομήσει στις επιχειρήσεις και στους καταναλωτές τον κόπο, το χρόνο, την αβεβαιότητα και το κόστος των συναλλαγών και των υπολογισμών που προκύπτουν από την ελεύθερη διακύμανση των ισοτομιών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016). Ακόμη, με τη διεύρυνση της αγοράς αυξήθηκε ο ανταγωνισμός, με τις μεγάλες πολυεθνικές επιχειρήσεις να εκμεταλλεύονται τις οικονομίες κλίμακας και να επεκτείνονται πέρα από τα εθνικά τους σύνορα και τις μικρές επιχειρήσεις που δεν πراسαρμόστηκαν έγκαιρα στα νέα δεδομένα του επιχειρησιακού περιβάλλοντος να ασφυκτιούν (European Union, 2016). Επιπλέον, οι επενδύσεις των χωρών της ONE σε ευρώ, χωρίς τις διακυμάνσεις στις ισοτιμίες είναι ακριβέστερα προβλέψιμες, οδηγώντας σε αύξηση των επενδύσεων και της ροής του χρήματος σε ένα πιο σταθερό και προβλέψιμο περιβάλλον ευνοώντας την ανάπτυξη των χωρών και τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων. Επίσης, με τη μετακίνηση των συντελεστών παραγωγής μεταφέρεται η τεχνογνωσία από τις τεχνολογικά πιο εξελιγμένες χώρες στις λιγότερο αναπτυγμένες, προωθείται η καινοτομία και καταπολεμάται η ανεργία με τη διεύρυνση των επιλογών απασχόλησης του ανθρώπινου δυναμικού (European Union, 2016).

Η απόφαση μιας χώρας να εισέλθει σε μια περιοχή με σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία του νομίσματός της μπορεί να οδηγήσει τόσο σε οικονομικές θυσίες όσο και σε οφέλη. Από τη μια πλευρά, η ικανότητα μιας χώρας να μεταβάλλει την ισοτιμία της μπορεί να την προστατέψει από οικονομικές διαταραχές, ενώ άλλες φορές η συνεχής διακύμανση των συναλλαγματικών ισοτιμιών μπορεί να έχει αρνητικές επιδράσεις, όπως η δυσκολία πρόβλεψης των τιμών ή ο έλεγχος του πληθωρισμού από την κυβέρνηση. Σύμφωνα με τη θεωρία των άριστων νομισματικών περιοχών, το όφελος ή το κόστος που έχει μια χώρα από την ένταξη σε μια περιοχή με σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες εξαρτάται από το βαθμό ολοκλήρωσης της οικονομίας της, σε σχέση με τους μελλοντικούς εταίρους της (Krugman και Obstfeld, 1995). Γενικότερα, η θεωρία αυτή αναφέρει ότι, οι σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες είναι πιο κατάλληλες για περιοχές με υψηλό βαθμό ολοκλήρωσης που επιτυγχάνεται μέσα από το διεθνές εμπόριο και τη μετακίνηση των συντελεστών παραγωγής. Επομένως, στο βαθμό που η ΟΝΕ δεν εφαρμόζει τις αρχές μιας άριστης νομισματικής περιοχής, με υψηλό βαθμό ολοκλήρωσης και σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες, θα υφίσταται διαφοροποιήσεις στους δείκτες επιχειρηματικότητας των κρατών μελών της.

Πως έχει επηρεάσει όμως η οικονομική κρίση την επιχειρηματικότητα στην ΕΕ; Την περίοδο της οικονομικής κρίσης, η οικονομική διακυβέρνηση των χωρών της ΕΕ έχει υποστεί σημαντικές αλλαγές, με την εφαρμογή σκληρών μέτρων λιτότητας και στενούς ελέγχους στις προβληματικές χώρες. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η επένδυση στην επιχειρηματικότητα να υποστεί σημαντικό πλήγμα (Bauer και Becker, 2014). Παρόλα αυτά, γίνονται προσπάθειες για την αναζωογόνηση της επιχειρηματικότητας όπως με τη στρατηγική «Ευρώπη 2020» που αποτελεί την στρατηγική της ΕΕ με στόχο την ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας της, κατά την περίοδο 2010-2020, με ιδιαίτερη έμφαση στην έρευνα και την καινοτομία (Kedaitis και Kedaitiene, 2014). Στόχος της είναι να βοηθήσει την ΕΕ να βγει από την οικονομική κρίση και να την μετατρέψει σε μια έξυπνη, και διατηρήσιμη οικονομία με υψηλά επίπεδα απασχόλησης, παραγωγικότητας και κοινωνικής συνοχής. Η στρατηγική «Ευρώπη 2020» αποτελεί την άμεση απάντηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην κρίση του δημόσιου χρέους (Copeland και James, 2014).

2. ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΔΕΙΚΤΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

Ένα βασικό οικονομικό θέμα είναι αν οι πιο φτωχές χώρες ή περιοχές τείνουν να αναπτύσσονται πιο γρήγορα από τις πλουσιότερες, δηλαδή αν υπάρχουν κάποιες δυνάμεις που οδηγούν στη σύγκλιση με την πάροδο του χρόνου (Barro και Sala-i-Martin, 1992). Όπως περιγράφεται στο άρθρο των Artelaris κ.α. (2012), το νεοκλασικό υπόδειγμα (Barro και Sala-i-Martin, 1995) υποστηρίζει ότι οι περιφερειακές ανισότητες μειώνονται με την ανάπτυξη, ενώ άλλες νεότερες θεωρίες ανάπτυξης (Aghion και Howitt, 1998) υποστηρίζουν ότι η ανάπτυξη είναι μια χωρική σωρευτική διαδικασία που αμβλύνει τις ανισότητες. Στη συγκεκριμένη εργασία, μελετάται αν υπάρχει σύγκλιση σε επίπεδο επιχειρηματικότητας, μέσω ενός νέου μοντέλου που υποδεικνύει πολλαπλά συστήματα και ομάδες σύγκλισης μεταξύ οικονομιών με όμοια χαρακτηριστικά (Artelaris κ.α., 2012). Η επιχειρηματικότητα, όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενη ενότητα συμβάλλει στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη μιας χώρας και θα μετρηθεί μέσω του δείκτη οικονομικής ελευθερίας για τις χώρες της Ευρωζώνης κατά την περίοδο 2001 έως 2016. Τα ευρήματα από αυτή την μελέτη μπορεί να φανούν χρήσιμα για ερευνητικούς σκοπούς και χάραξη πολιτικών ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας και της οικονομικής ανάπτυξης με σκοπό την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

2.1. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Η επίμονη οικονομική κρίση, οι χρηματοοικονομικές πιέσεις, η γραφειοκρατία και η δυσκολία πρόσβασης σε πίστωση αποτελούν μερικά από τα εμπόδια για τους νέους επιχειρηματίες. Με το επίπεδο ανεργίας να παραμένει υψηλό σε πολλές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η επιχειρηματικότητα μπορεί να δημιουργήσει θέσεις εργασίας με το άνοιγμα σε νέους τομείς οικονομικής δραστηριότητας. Πολλές χώρες της ΕΕ, όπως η Ελλάδα και η Ιταλία, αναφέρουν ότι οι κυβερνήσεις τους, δυσκολεύουν τη δημιουργία επιχειρήσεων και αποθαρρύνουν την επιχειρηματικότητα την περίοδο που είναι πιο αναγκαία από ποτέ. Αλλά ακόμη και σε χώρες όπου η ανεργία είναι χαμηλή, η μείωση των εμποδίων που ορίζονται από την κυβέρνηση για την επιχειρηματικότητα και η αύξηση της οικονομικής ελευθερίας μπορεί να ενθαρρύνουν τις επενδύσεις για να διατηρήσουν την πορεία ανάπτυξης και εξωστρέφειας (GALLUP, 2016). Αντιθέτως, στην Αμερική ο καθένας μπορεί να δημιουργήσει τη δική του επιχείρηση και οι νέοι επιχειρηματίες στρέφονται στην καινοτομία, αυξάνοντας έτσι την ανταγωνιστικότητα. Η ΕΕ υστερεί σε δύο πολύ βασικά πράγματα. Πρώτον το πολιτικό και οικονομικό σύστημα δεν ενθαρρύνει την επιχειρηματικότητα με τις υπερβολικές ρυθμίσεις, την υψηλή φορολογία, τον συντηρητισμό και την έλλειψη οράματος.

Δεύτερον, το εκπαιδευτικό σύστημα δεν είναι προσανατολισμένο προς την καινοτομία και την ανεξαρτησία αλλά προς το συντηρητισμό (One Europe, 2016).

Η οικονομική και κοινωνική σύγκλιση ή απόκλιση συσχετίζονται πάντα με τη χάραξη πολιτικών και η έρευνα των χωρικών ανισοτήτων αφορούν άμεσα την οικονομική ανάπτυξη (Gábor, 2010). Στη σημερινή διευρυμένη ΕΕ που συμμετέχουν χώρες οικονομικά και κοινωνικά ετερογενείς η σημασία της περιφερειακής πολιτικής και πολιτικής συνοχής για την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, την αύξηση της ανταγωνιστικότητας και βιωσιμότητας μακροπρόθεσμα είναι αδιαμφισβήτητη. Η δημιουργία ενός κοινού νομίσματος στην Ευρωζώνη οδήγησε αρχικά στην οικονομική ανάπτυξη στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες και κυρίως σε εκείνες που βρίσκονται στο νότιο τμήμα της Ευρώπης (Nowak κ.α. 2013). Όμως, οι αρχές της ελεύθερης αγοράς έχουν οδηγήσει τελικά σε απόκλιση στις χώρες της Ευρωζώνης μεταξύ των Βόρειων που εμφανίζονται ως οι δανειστές και των Νότιων που είναι οι οφειλέτες. Τα αυξημένα κόστη πιστοληπτικής ικανότητας των Νότιων μειώνουν τις πιθανότητές τους να ανταγωνιστούν στην ενιαία αγορά, μεγαλώνοντας το χάσμα της οικονομικής ανάπτυξης μεταξύ τους και απομακρύνουν τις χώρες από την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση (Nowak κ.α. 2013).

Πολλές έρευνες έχουν γίνει για τη μελέτη της σύγκλισης ή απόκλισης μεταξύ των χωρών της ΕΕ με μακροοικονομικούς δείκτες. Οι Oblath και Szörfi (2008) μελέτησαν τη σύγκλιση σε μακροοικονομικούς όρους μεταξύ των νεοεισερχόμενων χωρών της ΕΕ στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη και των πιο αναπτυγμένων κρατών μελών καθώς και την εξέλιξη των περιφερειακών ανισοτήτων που συνοδεύουν τη μακροοικονομική σύγκλιση. Ο Gábor (2010) εξετάζει τις χωρικές ανισότητες και τις διαδικασίες σύγκλισης και απόκλισης στη διευρυμένη Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω της ανάλυσης μακροοικονομικών δεικτών. Σύμφωνα με τον Gábor (2010), αναφέρεται ότι οι νεοεισερχόμενες χώρες της ΕΕ της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης βρίσκονται σε κατάσταση δυναμικής ανάπτυξης με αποτέλεσμα οι περιφερειακές ανισότητες στις χώρες αυτές να αυξάνονται παράλληλα με τον υψηλό ρυθμό ανάπτυξης. Αντιθέτως, οι Ferkelt κ.α. (2008) σημείωσαν τη μείωση των ανισοτήτων σε περιφερειακό επίπεδο και επίσης μια μικρή αύξηση σε εθνικό επίπεδο στις χώρες της ΕΕ-15. Ακόμη, ο Römisch εκτίμησε την ύπαρξη έντονων διαφορών μεταξύ των πρωτευουσών και των υπόλοιπων περιφερειών Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Οι Le Gallo και Dall'erba την περίοδο του 1980-1989 παρατήρησαν μια σημαντική διαδικασία σύγκλισης μεταξύ των «παλαιών» κρατών μελών της ΕΕ.

Οι Pradhan et.al (2016) σύμφωνα με την εμπειρική μελέτη που πραγματοποίησαν σε 18 χώρες της Ευρωζώνης την περίοδο 1961 έως 2013 συμπέραναν τη άμεση θετική συσχέτιση

της καινοτομίας, της ανάπτυξης του χρηματοπιστωτικού τομέα και της μακροχρόνιας οικονομικής ανάπτυξης. Σε άλλη έρευνα, από τον Georgiou (2005) διερευνάται η συσχέτιση της επιχειρηματικότητας με τη δημιουργία θέσεων εργασίας στις Δυτικές Ευρωπαϊκές χώρες και διαπιστώνεται ότι η πρώτη οδηγεί στη μείωση της ανεργίας. Η Ευρώπη δεν υστερεί σε κεφάλαιο αλλά σε όρεξη για επένδυση κεφαλαίων στην επιχειρηματικότητα εξαιτίας της αντίληψης ότι αποδίδουν λίγα, λόγω υψηλού ρίσκου που συνδέεται με την οικονομική κρίση και των αυξημένων ρυθμιστικών επιβαρύνσεων, με αποτέλεσμα να παρατηρείται μια μείωση τα τελευταία χρόνια των επενδυτικών κεφαλαίων (World Economic Forum, 2014). Η επιχειρηματικότητα διαφέρει εντός των χωρών της Ευρωζώνης καθώς επηρεάζεται από τις τοπικές κοινωνικές αξίες, την οικονομία και τις ρυθμίσεις που επικρατούν σε κάθε χώρα (Dana κ.α., 2007). Η νέα τάση είναι η δημιουργία Clusters, δηλαδή ομάδες επιχειρηματικότητας καθώς ο ανεξάρτητος επιχειρηματίας των παλαιότερων εποχών φαίνεται να στρέφεται στη συνεργασία και στη δικτύωση. Ο νέος τρόπος επιχειρηματικότητας φαίνεται να αλλάζει τη φύση του επιχειρηματία σε ολόκληρη την Ευρωζώνη (Dana κ.α., 2007).

Στη βιβλιογραφία η επιχειρηματικότητα αναφέρεται ότι οδηγεί στην καινοτομία και οικονομική ανάπτυξη σύμφωνα με τους Wennekers και Thurik, (1999); Audretsch και Thurik, (2001); Acs, (2006); Audretsch κ.α., (2006). Παράλληλα, οι Grilo και Thurik (2005) τονίζουν τη σημασία της επιχειρηματικότητας για την καινοτομία, την αύξηση της παραγωγικότητας και ανταγωνιστικότητας και της δημιουργίας θέσεων εργασίας. Εκτός από τη βιβλιογραφία υπάρχουν και ποσοτικά δεδομένα που αποδεικνύουν τη θετική σχέση επιχειρηματικότητας και ανάπτυξης. Πολλές έρευνες έχουν γίνει για τις επιπτώσεις που έχει η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας στην ανάπτυξη. Οι Autio και Rannikko (2016), σε έρευνα που πραγματοποίησαν σε νέες επιχειρήσεις υψηλής τεχνολογίας στη Φιλανδία από το 2006 έως το 2013, μελέτησαν τις επιπτώσεις των πολιτικών ανάπτυξης και επιχειρηματικότητας στο ρυθμό ανάπτυξης των επιχειρήσεων και βρήκαν θετική συσχέτιση μεταξύ τους. Ακόμη, οι Zsuzsanna και Herman (2012), μελέτησαν πως επηρεάζει η επιχειρηματικότητα και η καινοτομία τα επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης στις χώρες της ΕΕ. Στην έρευνα τονίζεται ότι οι λόγοι για να γίνει κάποιος επιχειρηματίας διαφέρουν σε σχέση με το επίπεδο ανάπτυξης της χώρας και σύμφωνα με στοιχεία της Global Entrepreneurship Monitor Report 2012, όσο λιγότερο αναπτυγμένη είναι μια χώρα τόσο περισσότερο βλέπουν την επιχειρηματικότητα σαν αναγκαιότητα και όχι ως ευκαιρία. Από τα αποτελέσματα προκύπτει αρνητική σχέση μεταξύ της επιχειρηματικότητας ως αναγκαιότητα και ανάπτυξης και θετική σχέση μεταξύ της επιχειρηματικότητας που αντιμετωπίζεται ως ευκαιρία και της ανάπτυξης. Ακόμη, πολύ

σημαντικές είναι οι επιπτώσεις των κανονισμών και της διαφθοράς ενός κράτους, όπως έχει αναφερθεί και σε προηγούμενη ενότητα, στην ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας. Σύμφωνα με τους Dreher και Gassebner (2013), ορισμένοι κανονισμοί αποτρέπουν σημαντικά την είσοδο νέων επιχειρήσεων στην αγορά, όπως οι πολύπλοκες και πολλές διαδικασίες δημιουργίας μιας επιχείρησης ή το υψηλό αρχικό κόστος επένδυσης. Ακόμη, σε οικονομίες με αυστηρές ρυθμίσεις ευννοείται η διαφθορά η οποία φαίνεται να αυξάνει το επίπεδο της επιχειρηματικότητας σε τέτοιες οικονομίες. Επομένως, η ύπαρξη της οικονομικής ελευθερίας για την άνθηση της επιχειρηματικότητας είναι αναγκαία και η μελέτη της αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

2.2. ΔΕΙΚΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ο δείκτης της οικονομικής ελευθερίας παρουσιάζει ενδιαφέρον όχι μόνο για τους ακαδημαϊκούς, αλλά και για πολιτικούς, δημοσιογράφους, οικονομολόγους και επιχειρηματίες και μπορεί να παρέχει χρήσιμες πληροφορίες για την κατανόηση της οικονομικής ανάπτυξης και ευημερίας μέσα από την οικονομική απελευθέρωση των χωρών (The Heritage Foundation, 2016). Η επιχειρηματικότητα συνδέεται άμεσα με αυτόν τον δείκτη καθώς, σε χώρες που είναι υψηλός, υπάρχει ελευθερία επένδυσης, εργασίας, παραγωγής και κατανάλωσης με αποτέλεσμα να ευννοείται η επιχειρηματικότητα και η ανάπτυξη. Με τη σειρά της η επιχειρηματική δραστηριότητα δημιουργεί εργασία, επενδυτικές ευκαιρίες, νέα προϊόντα και υπηρεσίες που οδηγούν στην ευημερία και στην αύξηση του πλούτου. Η ευημερία δεν αφορά μόνο την υλική και νομισματική διάσταση αλλά τα κοινωνικά οφέλη όπως η ανάπτυξη του ανθρώπου σε όρους προσδόκιμου ζωής, εκπαίδευσης, ποιότητας ζωής, υγείας, ευαισθησία για το περιβάλλον και γενικότερα το επίπεδο ζωής. Η οικονομική ελευθερία συμβάλλει και στην προώθηση της δημοκρατίας, καθώς μέσα από την επιχειρηματικότητα, δημιουργείται η μέση τάξη η οποία προωθεί καθημερινά τα δικαιώματά της και οδηγεί σε μια πολυφωνία πιο ισότιμη κατανομή οικονομικής δύναμης και λήψης αποφάσεων (The Heritage Foundation, 2016).

Η οικονομική ελευθερία αποτελεί το θεμελιώδες δικαίωμα κάθε ατόμου να ελέγχει τη δική του εργασία και περιουσία. Σε μια οικονομικά ελεύθερη κοινωνία, οι άνθρωποι δουλεύουν, παράγουν, καταναλώνουν και επενδύουν όποτε θέλουν. Ακόμη, οι κυβερνήσεις επιτρέπουν την ελεύθερη κυκλοφορία της εργασίας, του κεφαλαίου και των αγαθών (The Heritage Foundation, 2016). Η οικονομική ελευθερία όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενη ενότητα, οδηγεί στην κοινωνική και οικονομική ευημερία. Υπάρχει θετική σχέση αυτής με διάφορους οικονομικούς και κοινωνικούς στόχους, όπως με πιο υγιείς κοινωνίες, καθαρό περιβάλλον,

ανάπτυξη, δημοκρατία, μείωση της φτώχειας και περισσότερο κατά κεφαλήν πλούτο. Επιπλέον, οι ελεύθερες κοινωνίες επωφελούνται περισσότερο από το σύστημα της ελεύθερης αγοράς και παρέχουν πολλές ευκαιρίες για ανάπτυξη μέσω της αποτελεσματικής κατανομής των πόρων, τη δημιουργία αξίας και την καινοτομία. Πολιτικές που προωθούν την οικονομική ελευθερία, όπως μέσω της βελτίωσης του κράτους δικαίου, την προάσπιση της αποδοτικότητας και των ανοιχτών αγορών ή τον περιορισμό των κρατικών παρεμβάσεων, παρέχουν ένα κατάλληλο περιβάλλον ανάπτυξης ουσιαστικών λύσεων σε οικονομικές και κοινωνικές προκλήσεις (The Heritage Foundation, 2016). Ο δείκτης της οικονομικής ελευθερίας ή αλλιώς EF (economic freedom) μετριέται με βάση 10 ποσοτικούς και ποιοτικούς παράγοντες που ομαδοποιούνται στις παρακάτω τέσσερις ομάδες. Ο βαθμός του κάθε δείκτη μετράται από το 0 έως το 100 και η βαθμολογία μιας χώρας βγαίνει από το μέσο όρο με ίση βαρύτητα αυτών των 10 δεικτών, καθώς ο κάθε δείκτης είναι εξίσου σημαντικός για το τελικό αποτέλεσμα.

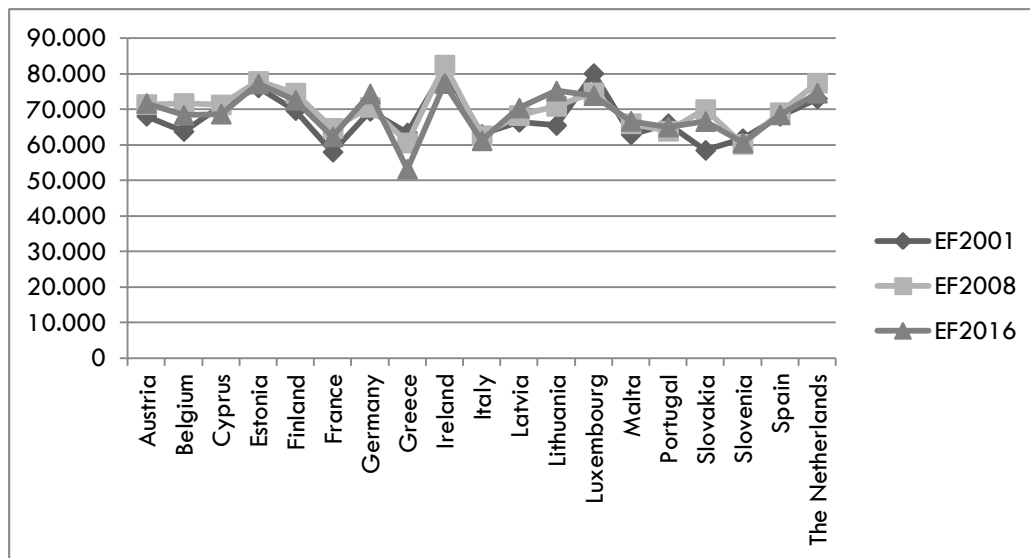
1. Κράτος δικαίου: δικαιώματα ιδιοκτησίας, ελευθερία από τη διαφθορά
2. Περιορισμένη κυβερνητική συμμετοχή: δημοσιονομική ελευθερία, κυβερνητικές δαπάνες
3. Αποδοτικότητα των κανονισμών: επιχειρηματική ελευθερία, εργασιακή ελευθερία, νομισματική ελευθερία
4. Ανοικτές αγορές: ελευθερία στο εμπόριο, επενδυτική ελευθερία και οικονομική ελευθερία.

Στην παρούσα εργασία θα μελετηθούν τρεις περίοδοι: η πρώτη από το 2001 το αρχικό έτος δημιουργίας της Ευρωζώνης έως το 2008 το αρχικό έτος οικονομικής κρίσης, η δεύτερη από το 2008 έως το 2016 και η τρίτη από το 2001 έως το 2016 με τη βοήθεια της μεθόδου σύγκλισης. Οι βασικές έννοιες της σύγκλισης σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία είναι οι εξής τρεις: "σύγκλιση τύπου β", "σύγκλιση τύπου σ" και "σύγκλιση κατά ομάδες" (Αρτελάρης et.al, 2011). Η νεοκλασική θεωρία ανάπτυξης αποτελεί το κύριο μοντέλο στο οποίο στηρίζονται οι έρευνες για την οικονομική ανάπτυξη και στο οποίο στηρίζεται η μελέτη της σύγκλισης (Islam, 1998). Ο προσδιορισμός της τεχνολογικής προόδου σύμφωνα αυτή τη θεωρία βασίζεται στις υποθέσεις ότι α) δεν χρειάζονται πόροι για τη δημιουργία τεχνολογικής καινοτομίας, β) όλοι επωφελούνται εξίσου από αυτή και γ) κανείς δεν πληρώνει για να επωφεληθεί. Αν όλες οι οικονομίες μπορούν να μοιραστούν εξίσου την τεχνολογική πρόοδο, τότε όλες οι χώρες μακροπρόθεσμα, θα αναπτύσσονται με τον ίδιο ρυθμό γεγονός,

που υποδεικνύει σύγκλιση σε όρους ανάπτυξης. Ωστόσο, σύμφωνα με τους Summers και Heston (1988, 1991), για μεγαλύτερα δείγματα η υπόθεση της σύγκλισης δεν αρκεί.

Στην πρώτη ενότητα θα γίνει μελέτη της “σύγκλισης τύπου β” ενώ στη συνέχεια της “σύγκλισης κατά ομάδες” η οποία παρέχει πιο λεπτομερή αποτελέσματα. Η γενικότερη μεθοδολογία διερεύνησης της β σύγκλισης είναι η εξίσωση παλινδρόμησης με εξαρτημένη μεταβολή της οικονομικής ελευθερίας και ως ανεξάρτητη μεταβλητή το αρχικό επίπεδο οικονομικής ελευθερίας για την περίοδο μελέτης. Μια αρνητική συσχέτιση μεταξύ του αρχικού επιπέδου και της αναμενόμενης οικονομικής ελευθερίας υποδηλώνει σύγκλιση, καθώς οι χώρες με το χαμηλότερο αρχικό επίπεδο τείνουν να καλύπτουν το χάσμα από τις πιο αναπτυγμένες χώρες (Islam, 1998). Η έννοια της σύγκλισης κατά ομάδες ξεκινά από τους Durlauf και Johnson (1995). Σε αντίθεση με την υπόθεση της νεοκλασικής θεωρίας ανάπτυξης ότι υπάρχει ένα σημείο το οποίο προσεγγίζουν όλες οι οικονομίες, η σύγκλιση κατά ομάδες βασίζεται σε μοντέλα που δίνουν τη δυνατότητα πολλαπλών σημείων ισορροπίας, τα οποία προσεγγίζει μια χώρα ανάλογα με το αρχικό της επίπεδο. Αυτό δημιουργεί ομάδες που ισορροπούν σε διαφορετικά σημεία ανάλογα το αρχικό τους επίπεδο (Islam, 1998). Για την εύρεση των αποτελεσμάτων μέσα από ορισμένα μοντέλα που θα περιγραφούν στη συνέχεια, χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα e-views 7. Τα στοιχεία για το συνολικό επίπεδο οικονομικής ελευθερίας (ή αλλιώς όπως θα ονομάσουμε τη μεταβλητή EF από το economic freedom) στις 19 χώρες της Ευρωζώνης χρησιμοποιήθηκαν στην εργασία αντλήθηκαν από την ιστοσελίδα The Heritage Foundation, (2016) και παρουσιάζονται στον πίνακα 2.1.

Σχετικά με την Ευρωπαϊκή Ένωση των 28, η πλειοψηφία των οικονομιών θεωρούνται τουλάχιστον μέτρια ελεύθερες και συνολικά, αντιμετωπίζουν αρκετά πολιτικά εμπόδια για τη δυναμική οικονομική ανάπτυξη όπως υπερπροστατευτικοί και δαπανηροί εργασιακοί κανονισμοί, υψηλές φορολογικές επιβαρύνσεις και προβλήματα στη διαχείριση των δημοσιονομικών προβλημάτων. Επιπλέον, τα υψηλά επίπεδα διαφθοράς σε συνδυασμό με το αναποτελεσματικό σύστημα δικαιοσύνης, αποδυναμώνει τις προοπτικές για δυναμική, μακροπρόθεσμη οικονομική ανάπτυξη. Στο γράφημα 2.1 εμφανίζεται η πορεία της οικονομικής ελευθερίας των 19 χωρών της Ευρωζώνης για τις χρονιές 2001, 2008 και 2016 και από το οποίο συμπεραίνουμε ότι η Ευρωζώνη ανήκει στις χώρες με μέτρια οικονομική ελευθερία.

ΓΡΑΦΗΜΑ 2.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ (2001, 2008, 2016)

Πηγή: The Heritage Foundation, (c2016), Explore the Data

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1 ΔΕΙΚΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ (2001, 2008, 2016)

COUNTRY	EF2001	EF2008	EF2016	EFGR1601	EFGR1608	EFGR0801
Austria	68.100	71.400	71.700	1,053	1,004	1,048
Belgium	63.800	71.700	68.400	1,072	0,954	1,124
Cyprus	71.000	71.300	68.700	0,968	0,964	1,004
Estonia	76.100	77.900	77.200	1,014	0,991	1,024
Finland	69.700	74.600	72.600	1,042	0,973	1,070
France	58.000	64.700	62.300	1,074	0,963	1,116
Germany	69.500	70.600	74.400	1,071	1,054	1,016
Greece	63.400	60.600	53.200	0,839	0,878	0,956
Ireland	81.200	82.500	77.300	0,952	0,937	1,016
Italy	63.000	62.600	61.200	0,971	0,978	0,994
Latvia	66.400	68.300	70.400	1,060	1,031	1,029
Lithuania	65.500	70.900	75.200	1,148	1,061	1,082
Luxembourg	80.100	74.700	73.900	0,923	0,989	0,933
Malta	62.900	66.000	66.700	1,060	1,011	1,049
Portugal	66.000	63.900	65.100	0,986	1,019	0,968
Slovakia	58.500	70.000	66.600	1,138	0,951	1,197
Slovenia	61.800	60.200	60.600	0,981	1,007	0,974
Spain	68.100	69.100	68.500	1,006	0,991	1,015
The Netherlands	73.000	77.400	74.600	1,022	0,964	1,060

Πηγή: The Heritage Foundation, (c2016), Explore the Data

3. ΜΕΘΟΔΟΣ Β-ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ

Η “β-σύγκλιση ” χωρίζεται σε απόλυτη και υπό συνθήκες και συνδέεται στενά με το νεοκλασικό υπόδειγμα μεγέθυνσης όπως παρουσιάζεται από τους Ramsey (1928), Solow (1956), Cass (1965), και Koormans (1965) και αναφέρει ότι ο κατά κεφαλήν ρυθμός ανάπτυξης συσχετίζεται αντίστροφα με το αρχικό επίπεδο παραγωγής ή εισοδήματος (Barro και Sala-i-Martin, 1992). Γενικότερα, αν οι οικονομίες παρουσιάζουν παρόμοιες συνθήκες και τεχνολογία, τότε οι φτωχότερες χώρες τείνουν να αναπτύσσονται γρηγορότερα από ό,τι οι πλουσιότερες. Η απόλυτη β-σύγκλιση δείχνει μια συστηματική τάση των οικονομιών με χαμηλότερα αρχικά επίπεδα στη δική μας περίπτωση οικονομικής ελευθερίας να μεγενθύνονται γρηγορότερα καταλήγοντας μακροχρόνια σε κοινό σημείο ισορροπίας, με την προϋπόθεση ότι οι οικονομίες παρουσιάζουν ομοιογενείς παράγοντες. Σε αντίθετη περίπτωση, δηλαδή όταν υπάρχουν σημαντικές διαφορές στους παράγοντες, έχουμε υπό συνθήκη β-σύγκλιση και θα υπάρξει σύγκλιση σε διαφορετικά σημεία μακροχρόνιας ισορροπίας (Dall’erba και Le Gallo, 2008). Ακόμη, όπως επισημαίνεται από τους Abreu κ.α. (2005) στο άρθρο των Dall’erba και Le Gallo (2008), η χωρική διάσταση των δεδομένων μοντελοποιείται είτε με απόλυτη θέση είτε με σχετική τοποθεσία. Η απόλυτη θέση αναφέρεται στην τοποθέτηση σε συγκεκριμένο σημείο στο χώρο (ήπειρο, κλιματική ζώνη), ενώ η σχετική θέση αναφέρεται στη θέση σε σχέση με την απόσταση από άλλες χώρες ή περιοχές. Χωρική ετερογένεια, σημαίνει ότι οι οικονομικές συμπεριφορές δεν είναι σταθερές κατά τη διάρκεια της περιόδου και μπορεί αυτή η ετερογένεια να ακολουθεί ένα τέτοιο γεωγραφικό μοτίβο όπως Ανατολή – Δύση, Βορράς – Νότος. Επίσης, μπορεί να συνδεθεί με τη δημιουργία ομάδων σύγκλισης που χαρακτηρίζονται από πολλαπλά, τοπικά σταθερά σημεία ισορροπίας. Μια ομάδα σύγκλισης αποτελεί ένα σύνολο οικονομιών των οποίων οι αρχικές συνθήκες είναι παρόμοιες ώστε να συγκλίνουν μακροχρόνια.

Για τη μελέτη της β-σύγκλισης θα χρησιμοποιηθεί ως εξαρτημένη μεταβλητή ο λογάριθμος της μεταβολής της οικονομικής ελευθερίας στο τελικό έτος ανάλυσης από το αντίστοιχο αρχικό για τις τρεις χρονικές περιόδους, δηλαδή, το κλάσμα του τελικού έτους οικονομικής ελευθερίας προς το αρχικό (όπως η μεταβλητή $LN(EFGR0801)$). Η σταθερά στην εξίσωση συμβολίζεται με το c , ενώ η ανεξάρτητη μεταβλητή είναι ο λογάριθμος της οικονομικής ελευθερίας στο αρχικό έτος μελέτης της κάθε περιόδου (για παράδειγμα η μεταβλητή $LN(EF2001)$). Στόχος της ανάλυσης αυτής είναι να δούμε πως επηρεάζει το επίπεδο οικονομικής ελευθερίας στο αρχικό έτος ανάλυσης τη μεταβολή της οικονομικής ελευθερίας για κάθε χρονική περίοδο. Οι μεταβλητές υπολογίστηκαν και αντλήθηκαν από τον πίνακα

3.1 και στη συνέχεια παρουσιάζονται τα τρία μοντέλα β-σύγκλισης. Να σημειωθεί ότι έχει γίνει έλεγχος για ύπαρξη ετεροσκεδαστικότητας και για τις τρεις χρονικές περιόδους.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΙ Η ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ (2001,2008,2016)

COUNTRY	LN(EF2001)	LN(EF2008)	LN(EFGR1601)	LN(EFGR1608)	LN(EFGR0801)
Austria	11,129	11,176	0,052	0,004	0,047
Belgium	11,064	11,180	0,070	-0,047	0,117
Cyprus	11,170	11,175	-0,033	-0,037	0,004
Estonia	11,240	11,263	0,014	-0,009	0,023
Finland	11,152	11,220	0,041	-0,027	0,068
France	10,968	11,078	0,072	-0,038	0,109
Germany	11,149	11,165	0,068	0,052	0,016
Greece	11,057	11,012	-0,175	-0,130	-0,045
Ireland	11,305	11,321	-0,049	-0,065	0,016
Italy	11,051	11,045	-0,029	-0,023	-0,006
Latvia	11,103	11,132	0,058	0,030	0,028
Lithuania	11,090	11,169	0,138	0,059	0,079
Luxembourg	11,291	11,221	-0,081	-0,011	-0,070
Malta	11,049	11,097	0,059	0,011	0,048
Portugal	11,097	11,065	-0,014	0,019	-0,032
Slovakia	10,977	11,156	0,130	-0,050	0,179
Slovenia	11,032	11,005	-0,020	0,007	-0,026
Spain	11,129	11,143	0,006	-0,009	0,015
The Netherlands	11,198	11,257	0,022	-0,037	0,059

Πηγή: “Ίδια επεξεργασία”

Περίοδος 2001-2008: $\text{Ln}(\text{EFGR0801}) = c + \text{Ln}(\text{EF01}) + \varepsilon$

Περίοδος 2008-2016: $\text{Ln}(\text{EFGR1608}) = c + \text{Ln}(\text{EF08}) + \varepsilon$

Περίοδος 2001-2016: $\text{Ln}(\text{EFGR1601}) = c + \text{Ln}(\text{EF01}) + \varepsilon$

*όπου EFGR0801 η μεταβολή της μεταβλητής economic freedom το διάστημα 2001 και 2008, EF01 η μεταβλητή economic freedom για το έτος 2001, c η σταθερά και $\varepsilon \sim N(0, \sigma^2)$ ο διαταρακτικός όρος σφάλμα (ο διαταρακτικός όρος ακολουθεί την κανονική κατανομή με μέσο 0 και διακύμανση σταθερή και αναφέρεται σε ότι δεν μπορεί να μετρηθεί με το συγκεκριμένο υπόδειγμα). Το ίδιο ισχύει και για τα υπόλοιπα έτη.

3.1. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2001 ΕΩΣ 2008

Η ανεξάρτητη μεταβλητή, που είναι η τιμή του δείκτη Economic Freedom (EF) για το έτος 2001 ($\text{Ln}(\text{EF01})$), έχει αρνητικό πρόσημο που σημαίνει ότι έχουμε σύγκλιση. Δηλαδή, οι

χώρες με χαμηλότερο βαθμό EF κατά το έτος 2001 παρουσιάζουν αύξηση με πιο γρήγορο ρυθμό κατά την περίοδο 2001 έως 2008 και τείνουν να φτάνουν την οικονομική ελευθερία των χωρών με τις υψηλότερες τιμές. Ακόμη, η ανεξάρτητη μεταβλητή είναι στατιστικά σημαντική στο επίπεδο του 10% (Prob = 0,0743), που σημαίνει ότι η πιθανότητα λάθους είναι 10%. Τέλος, η τιμή του Adjusted R-squared είναι 0,1542 που σημαίνει ότι περίπου το 15% της συμπεριφοράς της εξαρτημένης μεταβλητής (LN(EFGR0801)) ερμηνεύεται από την ανεξάρτητη και μπορεί να χρειάζεται η χρήση και άλλων μεταβλητών για την ερμηνεία της.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.2 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ β- ΣΥΓΚΛΙΣΗ (2001-2008)

Dependent Variable: LN(EFGR0801)

Method: Least Squares

Sample: 1 19

Included observations: 19

White heteroskedasticity-consistent standard errors και covariance

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	3.262032	1.703660	1.914719	0.0725
LN(EF01)	-0.290411	0.152692	-1.901940	0.0743
R-squared	0.201215	Mean dependent var		0.033105
Adjusted R-squared	0.154228	S.D. dependent var		0.060724
S.E. of regression	0.055846	Akaike info criterion		-2.833152
Sum squared resid	0.053018	Schwarz criterion		-2.733737
Log likelihood	28.91494	Hannan-Quinn criter.		-2.816327
F-statistic	4.282323	Durbin-Watson stat		2.693200
Prob(F-statistic)	0.054063			

Πηγή “Ιδία επεξεργασία”

3.2. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2008 ΕΩΣ 2016

Η ανεξάρτητη μεταβλητή, που είναι η τιμή του δείκτη EF για το έτος 2008 (LN(EF08)), έχει θετικό πρόσημο που σημαίνει ότι έχουμε απόκλιση που όμως είναι πολύ κοντά στο μηδέν και την καθιστά ανίσχυρη. Αυτό σημαίνει ότι οι χώρες με υψηλότερο βαθμό του δείκτη EF για το έτος 2008, παρουσιάζουν αύξηση με πιο γρήγορο ρυθμό και τείνουν να αποκλίνουν από τις χώρες με τον χαμηλότερο δείκτη EF κατά την περίοδο 2008 έως 2016. Επίσης, η ανεξάρτητη μεταβλητή δεν είναι στατιστικά σημαντική (Prob=0,9768, είναι μεγαλύτερο του 0,1). Αυτό σημαίνει, ότι υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που δεν έχουν ληφθεί υπόψιν και επηρεάζουν το αποτέλεσμα. Ακόμη, η τιμή του Adjusted R-squared είναι αρνητική – 0,0587 που σημαίνει ότι η συμπεριφορά της εξαρτημένης (LN(EFGR1608)) δεν ερμηνεύεται από

την ανεξάρτητη. Τελικά, για την περίοδο αυτή παρουσιάζεται απόκλιση στο δείκτη οικονομικής ελευθερίας που όμως είναι ανίσχυρη και στατιστικά μη σημαντική.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.3 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ β- ΣΥΓΚΛΙΣΗ (2008-2016)

Dependent Variable: LN(EFGR1608)

Method: Least Squares

Sample: 1 19

Included observations: 19

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-0.056488	1.376650	-0.041033	0.9677
LN(EF08)	0.003645	0.123445	0.029526	0.9768
R-squared	0.000051	Mean dependent var	-0.015842	
Adjusted R-squared	-0.058769	S.D. dependent var	0.043729	
S.E. of regression	0.044996	Akaike info criterion	-3.265189	
Sum squared resid	0.034419	Schwarz criterion	-3.165774	
Log likelihood	33.01930	Hannan-Quinn criter.	-3.248364	
F-statistic	0.000872	Durbin-Watson stat	2.007478	
Prob(F-statistic)	0.976789			

Πηγή: “Ιδία επεξεργασία”

3.3. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2001 ΕΩΣ 2016

Η ανεξάρτητη μεταβλητή, δηλαδή η τιμή του δείκτη EF για το έτος 2001 (LN(EF01)), έχει αρνητικό πρόσημο που σημαίνει ότι έχουμε σύγκλιση. Δηλαδή, οι χώρες με χαμηλότερες τιμές του δείκτη EF για το έτος 2001, παρουσιάζουν αύξηση με γρηγορότερο ρυθμό και τείνουν να μειώνουν το χάσμα με τις χώρες που παρουσιάζουν υψηλότερες τιμές κατά την περίοδο 2001 έως 2016. Η ανεξάρτητη μεταβλητή δεν είναι στατιστικά σημαντική (Prob=0,1352), επομένως υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που δεν έχουν ληφθεί υπόψιν και επηρεάζουν το αποτέλεσμα και απαιτεί επιπλέον διερεύνηση. Τέλος, η τιμή του Adjusted R-squared είναι 0,0750 που σημαίνει ότι περίπου το 7% της συμπεριφοράς της εξαρτημένης μεταβλητής (LN(EFGR1601)) ερμηνεύεται από την ανεξάρτητη.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.4 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ β- ΣΥΓΚΛΙΣΗ (2001-2016)

Dependent Variable: LN(EFGR1601)

Method: Least Squares

Sample: 1 19

Included observations: 19

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	3.143374	1.993050	1.577168	0.1332
LN(EF01)	-0.281159	0.179250	-1.568532	0.1352
R-squared	0.126426	Mean dependent var	0.017316	
Adjusted R-squared	0.075040	S.D. dependent var	0.074167	
S.E. of regression	0.071330	Akaike info criterion	-2.343691	
Sum squared resid	0.086496	Schwarz criterion	-2.244277	
Log likelihood	24.26507	Hannan-Quinn criter.	-2.326867	
F-statistic	2.460294	Durbin-Watson stat	2.442938	
Prob(F-statistic)	0.135182			

Πηγή: “Ίδια επεξεργασία”

Συμπερασματικά, κατά την περίοδο 2001 έως και 2008 παρουσιάζεται σύγκλιση στα επίπεδα επιχειρηματικότητας στις χώρες της Ευρωζώνης, που προκύπτει από τις αρχικές προσπάθειες σύγκλισης για τη δημιουργία της Ευρωζώνης και τη σταθεροποίηση του Ευρώ, με τις προσπάθειες για κοινές νομισματικές και δημοσιονομικές ρυθμίσεις και πολιτικές. Στη συνέχεια, την περίοδο 2008 έως και 2016 παρατηρείται μικρή απόκλιση στα επίπεδα επιχειρηματικότητας τα αίτια της οποίας έχουν κυρίως τις ρίζες τους στην αρχή της οικονομικής κρίσης το 2008 που αναταράσσει τις ισορροπίες στις χώρες της ΕΕ και δεν αφήνει περιθώρια επένδυσης στην επιχειρηματικότητα και με τις ασφυκτικές ρυθμίσεις οδηγεί στον περιορισμό της. Ακόμη, σημαντικό ρόλο στη διεύρυνση του χάσματος επιχειρηματικότητας συνετέλεσε η αναποτελεσματική αξιοποίηση των χρηματοδοτήσεων που δόθηκαν από την ΕΕ για την προώθηση της επιχειρηματικότητας. Επιπλέον, η απόκλιση για την περίοδο αυτή υποδηλώνει την ύπαρξη ενός μη ευνοϊκού περιβάλλοντος για την άνθηση της επιχειρηματικότητας με την ύπαρξη υπερβολικών ρυθμίσεων στις αγορές των χωρών με το χαμηλότερο επίπεδο του δείκτη EF για το 2008 με αποτέλεσμα να μην μπορούν να καλύψουν το χάσμα με τις χώρες που έχουν υψηλότερες τιμές. Συνολικά, για την περίοδο 2001 έως και 2016 παρατηρείται σύγκλιση της επιχειρηματικότητας στις χώρες της Ευρωζώνης που σημαίνει ότι οι χώρες με τις χαμηλότερες τιμές του δείκτη EF για το 2001 τείνουν να πλησιάζουν τα επίπεδα των χωρών με τις υψηλότερες τιμές, γεγονός που απεικονίζει τις προσπάθειες των χωρών για ενίσχυση της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης. Οι

τάσεις σύγκλισης προέρχονται από την πρώτη περίοδο 2001 έως 2008, καθώς υπερισχύει της απόκλισης της δεύτερης περιόδου 2008 έως 2016 που ήταν ανίσχυρη και στατιστικά μη σημαντική. Τα αποτελέσματα της σύγκλισης τύπου β δεν αποτελούν το τελικό συμπέρασμα για την ύπαρξη σύγκλισης στα επίπεδα επιχειρηματικότητας του δείκτη EF στις χώρες της Ευρωζώνης, αλλά τονίζουν την αναγκαιότητα για την επιπλέον εξέταση του θέματος (Islam, 1998). Επομένως, στο επόμενο κεφάλαιο, θα εξεταστεί η σύγκλιση κατά ομάδες που παρέχει πιο λεπτομερή και σαφή αποτελέσματα.

4. ΜΕΘΟΔΟΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ ΚΑΤΑ ΟΜΑΔΕΣ

Η σύγκλιση κατά ομάδες φανερώνει μη γραμμική σχέση και παρέχει πιο αναλυτικά και ρεαλιστικά αποτελέσματα όπως τονίζεται και στο προηγούμενο κεφάλαιο. Σχετίζεται και αυτή με υποδείγματα οικονομικής μεγέθυνσης που παράγουν πολλαπλά σημεία μακροχρόνιας ισορροπίας. Είναι δυνατή η σύγκλιση μεταξύ παρόμοιων οικονομιών που θα αποτελούν μια ομάδα, χωρίς όμως να συγκλίνουν οι ομάδες μεταξύ τους (Durlauf και Johnson, 1995). Η ουσιαστική της διαφορά με τη σύγκλιση τύπου β είναι το γεγονός ότι στη β σύγκλιση κάθε περιφέρεια ή χώρα συγκλίνει προς διαφορετικό σημείο, ενώ στην κατά ομάδες κάθε ομάδα συγκλίνει προς διαφορετικό επίπεδο μακροχρόνιας ισορροπίας (Αρτελάρης et.al, 2011). Η οικονομετρική τεχνική που θα χρησιμοποιηθεί για την εξέταση της σύγκλισης κατά ομάδες έχει προταθεί από τον Chatterji (1992) και συσχετίζει το χάσμα (gap) μεταξύ της χώρας με το υψηλότερο επίπεδο οικονομικής ελευθερίας (leader) και των υπόλοιπων χωρών σε κάποιο τελικό έτος ανάλυσης με το αντίστοιχο χάσμα σε κάποιο αρχικό έτος ανάλυσης (Artelaris κ.α., 2012). Η έρευνα της ύπαρξης ομάδων σύγκλισης βασίζεται στην εκτίμηση της παρακάτω εξίσωσης, όπου το B δηλώνει την αρχική χρονιά, το F την τελική χρονιά, το r την περιοχή, το l τον leader και το G το χάσμα.

$$GF_{l,r} = \sum_{k=1}^K \gamma k (GB_{l,r})^k$$

Για τη μελέτη της σύγκλισης κατά ομάδες θα χρησιμοποιηθεί ως εξαρτημένη μεταβλητή ο λογάριθμος του χάσματος μεταξύ της χώρας με το υψηλότερο επίπεδο οικονομικής ελευθερίας (ή αλλιώς leader) και των υπόλοιπων χωρών της Ευρωζώνης, που στο εξής θα συμβολίζεται ως “GAP”, στο τελικό έτος για την αντίστοιχη περίοδο μελέτης. Σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα 3.1 η χώρα με το υψηλότερο επίπεδο οικονομικής ελευθερίας και για τα τρία χρόνια μελέτης είναι η Ιρλανδία. Ως ανεξάρτητη μεταβλητή θα χρησιμοποιηθεί ο λογάριθμος του χάσματος μεταξύ της χώρας leader και των υπόλοιπων χωρών της Ευρωζώνης στο αρχικό έτος για την αντίστοιχη περίοδο μελέτης. Η ανεξάρτητη μεταβλητή θα υψωθεί σε τέσσερις δυνάμεις, γεγονός που υποδηλώνει και την ύπαρξη της μη

γραμμικότητας, και από τα 4 μοντέλα για τις τρεις περιόδους θα επιλεγεί το καλύτερο σύμφωνα με ορισμένα οικονομετρικά κριτήρια. Τα κριτήρια επιλογής του καλύτερου μοντέλου είναι η στατιστική σημαντικότητα των μεταβλητών (Prob), η τιμή του δείκτη Akaike που θα πρέπει να είναι η μικρότερη και το τελευταίο κριτήριο που είναι η τιμή του δείκτη Adjusted R-squared που υποδηλώνει το ποσοστό της εξαρτημένης μεταβλητής ερμηνεύεται από την ανεξάρτητη και θα πρέπει να έχει την υψηλότερη τιμή (Artelaris κ.α., 2012). Στη συνέχεια, υπολογίζονται τα μοντέλα για τη σύγκλιση κατά ομάδες για την χρονική περίοδο 2001 έως 2008, ενώ για τις άλλες δύο περιόδους μελέτης τα μοντέλα θα ακολουθήσουν με την ίδια μορφή.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2001 ΕΩΣ 2008

$$\text{Ln(GAPEF08)} = \text{Ln(GAPEF01)}$$

$$\text{Ln(GAPEF08)} = \text{Ln(GAPEF01)} + \text{Ln(GAPEF01)}^2$$

$$\text{Ln(GAPEF08)} = \text{Ln(GAPEF01)} + \text{Ln(GAPEF01)}^2 + \text{Ln(GAPEF01)}^3$$

$$\text{Ln(GAPEF08)} = \text{Ln(GAPEF01)} + \text{Ln(GAPEF01)}^2 + \text{Ln(GAPEF01)}^3 + \text{Ln(GAPEF01)}^4$$

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1 ΧΑΣΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ (GAP EF) ((2001, 2008, 2016)

COUNTRY	GAPEF01	GAPEF08	GAPEF16	LN(GAPEF01)	LN(GAPEF08)	LN(GAPEF16)
Austria	1,192	1,155	1,078	0,176	0,145	0,075
Belgium	1,273	1,151	1,130	0,241	0,140	0,122
Cyprus	1,144	1,157	1,125	0,134	0,146	0,118
Estonia	1,067	1,059	1,001	0,065	0,057	0,001
Finland	1,165	1,106	1,065	0,153	0,101	0,063
France	1,400	1,275	1,241	0,336	0,243	0,216
Germany	1,168	1,169	1,039	0,156	0,156	0,038
Greece	1,281	1,361	1,453	0,247	0,309	0,374
Ireland	1,000	1,000	1,000	0,000	0,000	0,000
Italy	1,289	1,318	1,263	0,254	0,276	0,234
Latvia	1,223	1,208	1,098	0,201	0,189	0,094
Lithuania	1,240	1,164	1,028	0,215	0,152	0,028
Luxembourg	1,014	1,104	1,046	0,014	0,099	0,045
Malta	1,291	1,250	1,159	0,255	0,223	0,147
Portugal	1,230	1,291	1,187	0,207	0,255	0,172
Slovakia	1,388	1,179	1,161	0,328	0,164	0,149
Slovenia	1,314	1,370	1,276	0,273	0,315	0,243
Spain	1,192	1,194	1,128	0,176	0,177	0,121
The Netherlands	1,112	1,066	1,036	0,106	0,064	0,036

Πηγή:

“Ίδια

επεξεργασία”

4.1. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2001 ΜΕ 2008

Η συνάρτηση η οποία πληροί τα περισσότερα κριτήρια είναι η πρώτη ($\text{Prob}=0$), καθώς οι ανεξάρτητες μεταβλητές των υπόλοιπων μοντέλων δεν είναι στατιστικά σημαντικές και η οποία φανερώνει την ύπαρξη γραμμικής σχέσης. Το Adjusted R-squared υποδηλώνει ότι το 56% περίπου της συμπεριφοράς της εξαρτημένης μεταβλητής ($\text{LN}(\text{GAP2008})$) ερμηνεύεται από την ανεξάρτητη ($\text{LN}(\text{GAP2001})$). Με τη χρήση μιας βοηθητικής εξίσωσης $y=x$ και την εξίσωση για το χάσμα μεταξύ του leader και των υπόλοιπων χωρών για την περίοδο 2001 έως 2008 $y=0.87x$ κατασκευάζουμε το παρακάτω γράφημα 4.1 στο οποίο απεικονίζονται οι ομάδες σύγκλισης. Αρχικά, προκύπτει μια μοναδική λύση η οποία είναι η $x=0$ που σημαίνει ότι οι δύο εξισώσεις συναντιούνται μόνο στην αρχή των αξόνων και δεν έχουν άλλο κοινό σημείο. Η εξίσωση βρίσκεται για όλο το διάστημα κάτω από την $y=x$, που σημαίνει ότι το χάσμα στο τελικό έτος 2008 είναι μικρότερο από το αρχικό στο έτος 2001 γεγονός που φανερώνει σύγκλιση. Επομένως, έχουμε μια ομάδα σύγκλισης για την περίοδο 2001 έως 2008 που ξεκινούν από το κοινό σημείο την αρχή των αξόνων και συνεχίζουν μόνιμα κάτω από την $y=x$ με την απόσταση από αυτή να αυξάνεται συνεχώς γεγονός που δηλώνει σύγκλιση που γίνεται πιο έντονη.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ - ΟΜΑΔΕΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ (2001-2008)

Dependent Variable: $\text{LN}(\text{GAPEF08})$

Method: Least Squares

Sample: 1 19

Included observations: 19

White heteroskedasticity-consistent standard errors και covariance

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
$\text{LN}(\text{GAPEF01})$	0.869426	0.076612	11.34841	0.0000
R-squared	0.561249	Mean dependent var		0.169000
Adjusted R-squared	0.561249	S.D. dependent var		0.085862
S.E. of regression	0.056873	Akaike info criterion		-2.844786
Sum squared resid	0.058222	Schwarz criterion		-2.795079
Log likelihood	28.02547	Hannan-Quinn criter.		-2.836374
Durbin-Watson stat	2.632793			

Πηγή: “Ιδία επεξεργασία”

Dependent Variable: LN(GAPEF08)

Method: Least Squares

Sample: 1 19

Included observations: 19

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LN(GAPEF01)	1.247906	0.251141	4.968942	0.0001
LN(GAPEF01)^2	-1.509626	0.972104	-1.552948	0.1389
R-squared	0.615758	Mean dependent var		0.169000
Adjusted R-squared	0.593156	S.D. dependent var		0.085862
S.E. of regression	0.054766	Akaike info criterion		-2.872183
Sum squared resid	0.050989	Schwarz criterion		-2.772768
Log likelihood	29.28574	Hannan-Quinn criter.		-2.855358
Durbin-Watson stat	2.439518			

Dependent Variable: LN(GAPEF08)

Method: Least Squares

Sample: 1 19

Included observations: 19

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LN(GAPEF01)	0.155317	0.739633	0.209993	0.8363
LN(GAPEF01)^2	8.140797	6.246116	1.303337	0.2109
LN(GAPEF01)^3	-19.88022	12.72276	-1.562571	0.1377
R-squared	0.666631	Mean dependent var		0.169000
Adjusted R-squared	0.624960	S.D. dependent var		0.085862
S.E. of regression	0.052582	Akaike info criterion		-2.908941
Sum squared resid	0.044238	Schwarz criterion		-2.759819
Log likelihood	30.63494	Hannan-Quinn criter.		-2.883704
Durbin-Watson stat	2.676265			

Dependent Variable: LN(GAPEF08)

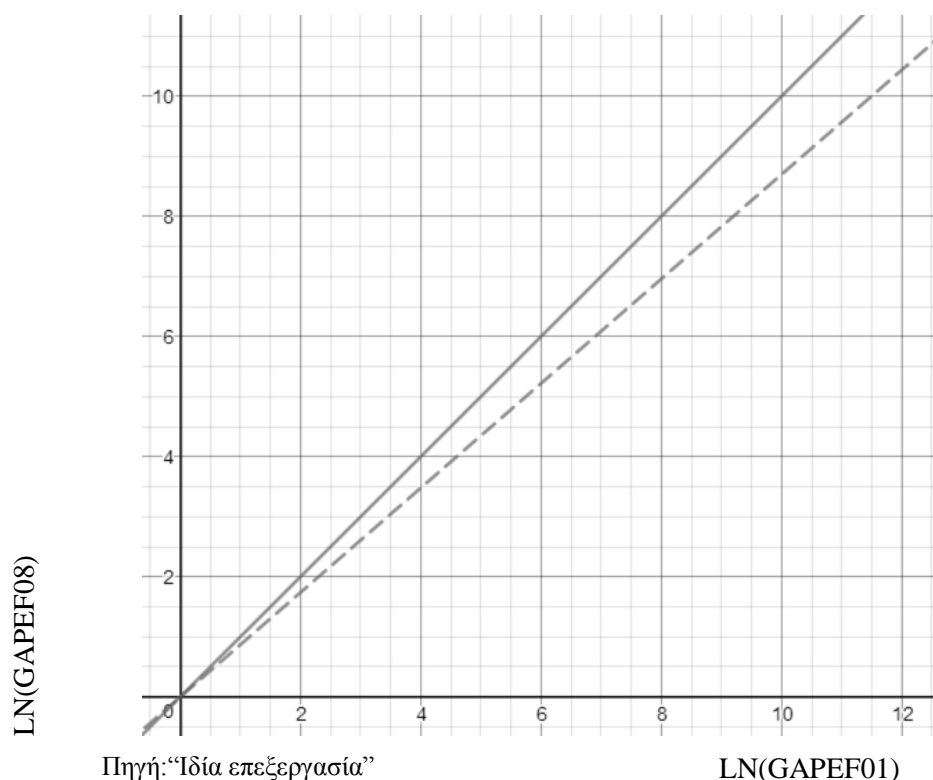
Method: Least Squares

Sample: 1 19

Included observations: 19

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LN(GAPEF01)	2.416047	1.735255	1.392329	0.1841
LN(GAPEF01)^2	-26.81469	25.17419	-1.065166	0.3036
LN(GAPEF01)^3	145.5464	116.2985	1.251490	0.2299
LN(GAPEF01)^4	-243.7193	170.3748	-1.430488	0.1731
R-squared	0.706650	Mean dependent var		0.169000
Adjusted R-squared	0.647979	S.D. dependent var		0.085862
S.E. of regression	0.050943	Akaike info criterion		-2.931561
Sum squared resid	0.038928	Schwarz criterion		-2.732732
Log likelihood	31.84983	Hannan-Quinn criter.		-2.897911
Durbin-Watson stat	2.748343			

Πηγή: "Ίδια επεξεργασία"

ΓΡΑΦΗΜΑ 4.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ - ΟΜΑΔΕΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ (2001-2008)

* Η διακεκομμένη ευθεία απεικονίζει την εξίσωση $y=0.87x$

* Η γκρι ευθεία απεικονίζει την εξίσωση $y=x$

4.2. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2008 ΕΩΣ 2016

Η συνάρτηση η οποία πληροί τα περισσότερα κριτήρια είναι η πρώτη (Prob=0) , καθώς οι ανεξάρτητες μεταβλητές των υπόλοιπων μοντέλων δεν είναι στατιστικά σημαντικές και έχουμε και αυτή την περίοδο γραμμική σχέση. Το Adjusted R-squared υποδηλώνει ότι το 74% περίπου της συμπεριφοράς της εξαρτημένης μεταβλητής (LN(GAPEF16)) ερμηνεύεται από την ανεξάρτητη (LN(GAPEF08)). Με τη χρήση πάλι της βοηθητικής εξίσωσης $y=x$ και την εξίσωση για το χάσμα μεταξύ του leader και των υπόλοιπων χωρών για την περίοδο 2008 έως 2016 $y=0.77x$ κατασκευάζουμε το παρακάτω γράφημα 4.2 στο οποίο απεικονίζονται οι ομάδες σύγκλισης. Αρχικά, προκύπτει μια μοναδική λύση η οποία είναι η $x=0$ που σημαίνει ότι οι δύο εξισώσεις συναντιούνται μόνο στην αρχή των αξόνων και δεν έχουν άλλο κοινό σημείο. Η εξίσωση βρίσκεται για όλο το διάστημα κάτω από την $y=x$, που σημαίνει ότι το χάσμα στο τελικό έτος 2016 είναι μικρότερο από το αρχικό στο έτος 2008 γεγονός που φανερώνει σύγκλιση. Επομένως, έχουμε μια ομάδα σύγκλισης για αυτή την περίοδο που ξεκινούν από το κοινό σημείο την αρχή των αξόνων και συνεχίζουν μόνιμα κάτω από την $y=x$ με την απόσταση από αυτή να αυξάνεται συνεχώς γεγονός που δηλώνει πιο έντονη σύγκλιση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.3 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ - ΟΜΑΔΕΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ (2008-20016)**Dependent Variable: LN(GAPEF16)****Method: Least Squares****Sample: 1 19****Included observations: 19**

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LN(GAPEF08)	0.766983	0.060074	12.76733	0.0000
R-squared	0.739667	Mean dependent var		0.119789
Adjusted R-squared	0.739667	S.D. dependent var		0.096758
S.E. of regression	0.049369	Akaike info criterion		-3.127797
Sum squared resid	0.043871	Schwarz criterion		-3.078090
Log likelihood	30.71407	Hannan-Quinn criter.		-3.119385
Durbin-Watson stat	2.286655			

Πηγή: “Ίδια επεξεργασία”

Dependent Variable: LN(GAPEF16)

Method: Least Squares

Sample: 1 19

Included observations: 19

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LN(GAPEF08)	0.206683	0.175496	1.177704	0.2551
LN(GAPEF08)^2	2.377322	0.716051	3.320045	0.0041
R-squared	0.842069	Mean dependent var		0.119789
Adjusted R-squared	0.832778	S.D. dependent var		0.096758
S.E. of regression	0.039567	Akaike info criterion		-3.522335
Sum squared resid	0.026614	Schwarz criterion		-3.422921
Log likelihood	35.46219	Hannan-Quinn criter.		-3.505511
Durbin-Watson stat	2.560190			

Dependent Variable: LN(GAPEF16)

Method: Least Squares

Sample: 1 19

Included observations: 19

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LN(GAPEF08)	0.444360	0.548335	0.810380	0.4296
LN(GAPEF08)^2	-0.006962	5.248323	-0.001326	0.9990
LN(GAPEF08)^3	5.398214	11.76608	0.458795	0.6526
R-squared	0.844119	Mean dependent var		0.119789
Adjusted R-squared	0.824634	S.D. dependent var		0.096758
S.E. of regression	0.040519	Akaike info criterion		-3.430142
Sum squared resid	0.026269	Schwarz criterion		-3.281020
Log likelihood	35.58635	Hannan-Quinn criter.		-3.404905
Durbin-Watson stat	2.654736			

Dependent Variable: LN(GAPEF16)

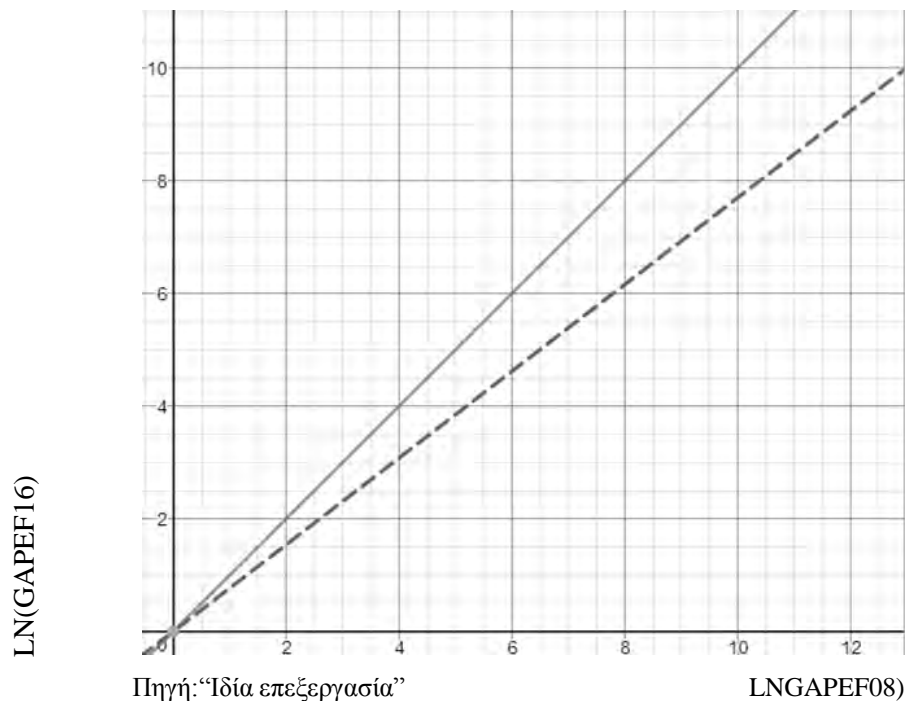
Method: Least Squares

Sample: 1 19

Included observations: 19

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LN(GAPEF08)	0.367028	1.239983	0.295994	0.7713
LN(GAPEF08)^2	1.312927	19.59293	0.067010	0.9475
LN(GAPEF08)^3	-1.459613	98.57986	-0.014806	0.9884
LN(GAPEF08)^4	11.03083	157.3569	0.070101	0.9450
R-squared	0.844170	Mean dependent var		0.119789
Adjusted R-squared	0.813004	S.D. dependent var		0.096758
S.E. of regression	0.041841	Akaike info criterion		-3.325207
Sum squared resid	0.026260	Schwarz criterion		-3.126377
Log likelihood	35.58946	Hannan-Quinn criter.		-3.291557
Durbin-Watson stat	2.654455			

Πηγή: “Ιδία επεξεργασία”

ΓΡΑΦΗΜΑ 4.2 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ – ΟΜΑΔΕΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ (2008-2016)

* Η διακεκομμένη ευθεία απεικονίζει την εξίσωση $y=0.77x$

* Η γκρι ευθεία απεικονίζει την εξίσωση $y=x$

4.3. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2001 ΕΩΣ 2016

Η συνάρτηση η οποία πληροί τα περισσότερα κριτήρια είναι η πρώτη ($Prob=0$), καθώς οι ανεξάρτητες μεταβλητές των υπόλοιπων μοντέλων δεν είναι στατιστικά σημαντικές και φανερώνει πάλι γραμμική σχέση. Το Adjusted R-squared υποδηλώνει ότι το 48% περίπου της συμπεριφοράς της εξαρτημένης μεταβλητής ($LN(GAPEF16)$) ερμηνεύεται από την ανεξάρτητη ($LN(GAPEF01)$). Με τη χρήση πάλι της βοηθητικής εξίσωσης $y=x$ και την εξίσωση για το χάσμα μεταξύ του leader και των υπόλοιπων χωρών για την περίοδο 2001 έως 2016 $y=0.66x$ κατασκευάζουμε το παρακάτω γράφημα 4.3 στο οποίο απεικονίζονται οι ομάδες σύγκλισης. Προκύπτει πάλι μια μοναδική λύση η οποία είναι η $x=0$ που σημαίνει ότι οι δύο εξισώσεις συναντιούνται μόνο στην αρχή των αξόνων και δεν έχουν άλλο κοινό σημείο. Η εξίσωση βρίσκεται για όλο το διάστημα κάτω από την $y=x$, που σημαίνει ότι το χάσμα στο τελικό έτος 2016 είναι μικρότερο από το αρχικό στο έτος 2001 γεγονός που φανερώνει σύγκλιση με το leader. Επομένως, έχουμε μια ομάδα σύγκλισης για αυτή την περίοδο που ξεκινά από το κοινό σημείο την αρχή των αξόνων και συνεχίζει μόνιμα κάτω από την $y=x$ με την απόσταση από αυτή να αυξάνεται συνεχώς γεγονός που δηλώνει σύγκλιση που γίνεται πιο έντονη. Επομένως, τα αποτελέσματα της σύγκλισης κατά ομάδες ενισχύουν αυτά της β-σύγκλισης του προηγούμενου κεφαλαίου καταλήγοντας στο

συμπέρασμα της ύπαρξης σύγκλισης της επιχειρηματικότητας για όλες τις περιόδους με αυξανόμενο ρυθμό.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.4 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ - ΟΜΑΔΕΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ (2001-20016)

Dependent Variable: LN(GAPEF16)

Method: Least Squares

Sample: 1 19

Included observations: 19

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LN(GAPEF01)	0.658226	0.077134	8.533503	0.0000
R-squared	0.481159	Mean dependent var		0.119789
Adjusted R-squared	0.481159	S.D. dependent var		0.096758
S.E. of regression	0.069696	Akaike info criterion		-2.438162
Sum squared resid	0.087435	Schwarz criterion		-2.388454
Log likelihood	24.16253	Hannan-Quinn criter.		-2.429749
Durbin-Watson stat	2.485968			

Πηγή: “Ίδια επεξεργασία”

Dependent Variable: LN(GAPEF16)

Method: Least Squares

Sample: 1 19

Included observations: 19

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LN(GAPEF01)	0.514169	0.326892	1.572904	0.1342
LN(GAPEF01)^2	0.574591	1.265315	0.454109	0.6555
R-squared	0.487377	Mean dependent var		0.119789
Adjusted R-squared	0.457223	S.D. dependent var		0.096758
S.E. of regression	0.071285	Akaike info criterion		-2.344956
Sum squared resid	0.086387	Schwarz criterion		-2.245541
Log likelihood	24.27708	Hannan-Quinn criter.		-2.328131
Durbin-Watson stat	2.507084			

Dependent Variable:LN(GAPEF16)

Method: Least Squares

Sample: 1 19

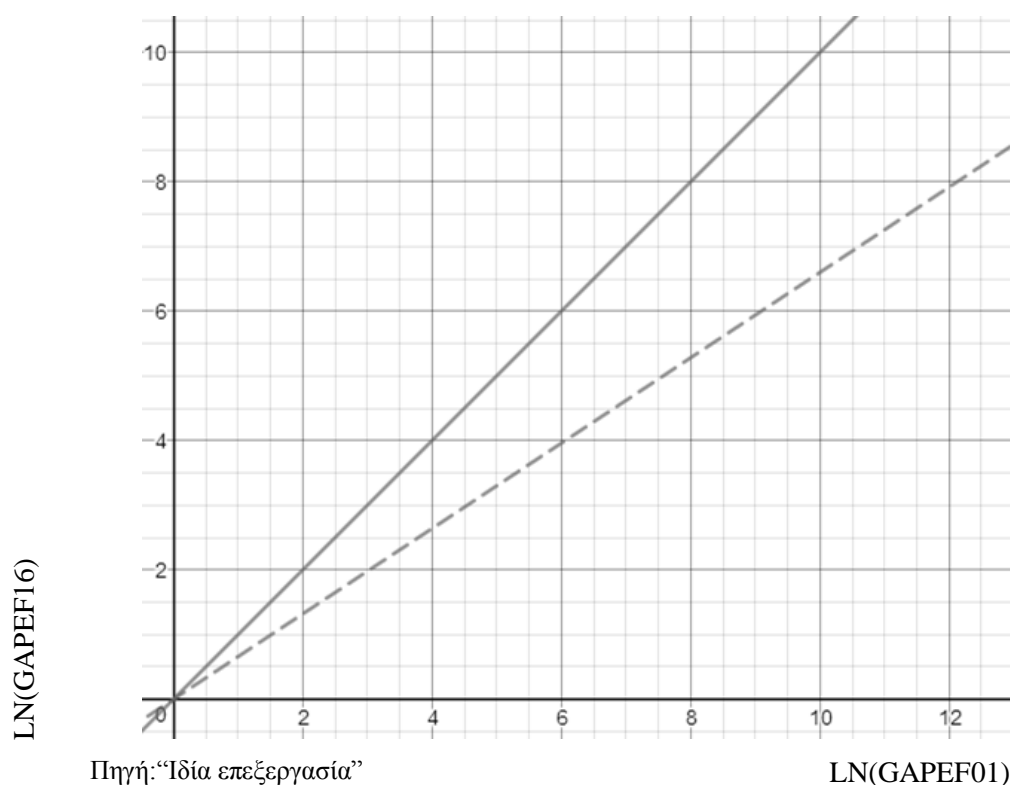
Included observations: 19

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LN(GAPEF01)	-0.801232	0.973280	-0.823229	0.4225
LN(GAPEF01)^2	12.19304	8.219237	1.483475	0.1574
LN(GAPEF01)^3	-23.93442	16.74183	-1.429618	0.1721
R-squared	0.545441	Mean dependent var	0.119789	
Adjusted R-squared	0.488621	S.D. dependent var	0.096758	
S.E. of regression	0.069193	Akaike info criterion	-2.359906	
Sum squared resid	0.076602	Schwarz criterion	-2.210784	
Log likelihood	25.41911	Hannan-Quinn criter.	-2.334669	
Durbin-Watson stat	2.516680			

Dependent Variable: LN(GAPEF16)				
Method: Least Squares				
Sample: 1 19				
Included observations: 19				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LN(GAPEF01)	1.804297	2.319406	0.777913	0.4487
LN(GAPEF01)^2	-28.09376	33.64874	-0.834913	0.4169
LN(GAPEF01)^3	166.7226	155.4489	1.072524	0.3004
LN(GAPEF01)^4	-280.8906	227.7293	-1.233441	0.2364
R-squared	0.587299	Mean dependent var	0.119789	
Adjusted R-squared	0.504759	S.D. dependent var	0.096758	
S.E. of regression	0.068092	Akaike info criterion	-2.351248	
Sum squared resid	0.069548	Schwarz criterion	-2.152419	
Log likelihood	26.33686	Hannan-Quinn criter.	-2.317598	
Durbin-Watson stat	2.540622			

Πηγή: “Ίδια επεξεργασία”

ΓΡΑΦΗΜΑ 4.3 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ – ΟΜΑΔΕΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ (2001-20016)

* Η διακεκομμένη ευθεία απεικονίζει την εξίσωση $y=0.66x$

* Η γκρι ευθεία απεικονίζει την εξίσωση $y=x$

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παρούσα εργασία, εστιάζει ιδιαίτερα στην έννοια της επιχειρηματικότητας και στη συμβολή της στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας. Σύμφωνα με έναν από τους ορισμούς που έχουν προηγηθεί στο κεφάλαιο 1 “*Η επιχειρηματικότητα αποτελεί έναν από τους βασικούς συντελεστές παραγωγής, μαζί με αυτούς της γης, του κεφαλαίου, και της εργασίας και είναι απαραίτητος για την παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών*” (Ferguson, 2004). Η

επιχειρηματικότητα θεωρείται πολύ σημαντικός πόρος και η οικονομική ανάπτυξη διαμορφώνεται στο βαθμό που η βιομηχανία χρησιμοποιεί τέτοιους σπάνιους πόρους αποτελεσματικά. Επομένως, είναι βέβαιη η ύπαρξη θετικής σχέσης μεταξύ τους, αφού η επιχειρηματικότητα προωθεί καινοτομίες, ενισχύει τον ανταγωνισμό και βοηθά στην ανάπτυξη του ΑΕΠ και της απασχόλησης μιας χώρας. Ακόμη, σύμφωνα με τον Schumpeter ο επιχειρηματίας αποτελεί ένα ιδιαίτερο άτομο που προωθεί νέους συνδυασμούς ή καινοτομίες και αλλάζει τον τρόπο παραγωγής εκμεταλλευόμενος ευκαιρίες από το περιβάλλον με τη χρήση της τεχνολογίας. Επίσης, γίνεται διάκριση της δημιουργικότητας και της καινοτομίας από την επιχειρηματικότητα οι οποίες αποτελούν τα πρώτα στάδια μιας πετυχημένης επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Η επιχειρηματικότητα ασκείται στο πλαίσιο των επιχειρήσεων και μπορεί να ασκείται από τους ιδιωτικούς αλλά και από τους δημόσιους φορείς. Στη συνέχεια, αναλύονται οι παράγοντες που επηρεάζουν την επιχειρηματική δραστηριότητα μιας χώρας που πέρα από την προσωπικότητα και τα χαρακτηριστικά του επιχειρηματία είναι και το περιβάλλον που επικρατεί που σύμφωνα με τους Castaño κ.α. (2015) μπορεί να χωριστεί σε κοινωνικό, πολιτιστικό και οικονομικό. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο θεσμικό πλαίσιο μιας χώρας που αποτελεί τους κανόνες του παιχνιδιού μιας κοινωνίας και συνδέεται άμεσα με τη δημιουργία κινήτρων ή εμποδίων για μια επιχειρηματική δραστηριότητα. Έπειτα, αναλύεται η πορεία προς την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και το πώς έχει επηρεάσει η δημιουργία της ΟΝΕ την επιχειρηματικότητα με την αύξηση των συναλλαγών και των μετακινήσεων αγαθών, συντελεστών και ανθρώπων, την αύξηση των επενδύσεων, τη μεταφορά τεχνογνωσίας και τη δημιουργία ενός σταθερού και προβλέψιμου περιβάλλοντος. Στη συνέχεια αναλύεται ο δείκτης οικονομικής ελευθερίας που ορίζεται ως “το θεμελιώδες δικαίωμα κάθε ατόμου να δουλεύει, να παράγει, να καταναλώνει και να επενδύει όποτε θέλει” και συνδέεται άμεσα με την επιχειρηματικότητα καθώς σε οικονομικά ελεύθερες κοινωνίες ευνοείται η επιχειρηματικότητα και η ανάπτυξη.

Επομένως, στην παρούσα εργασία με τη βοήθεια του προγράμματος e-views 7 έγινε ανάλυση της συμπεριφοράς του δείκτη οικονομικής ελευθερίας (EF) για τις χρονικές περιόδους 2001-2008, 2008-2016 και 2001-2016 στις χώρες της Ευρωζώνης με τη μέθοδο β – σύγκλισης και την κατά ομάδες σύγκλιση. Με τη β σύγκλιση τα αποτελέσματα καταλήγουν ότι στο σύνολο υπάρχει σύγκλιση του δείκτη EF η οποία οφείλεται κυρίως στη σύγκλιση που παρατηρήθηκε την περίοδο 2001-2008 η οποία καλύπτει την ανίσχυρη και στατιστικά μη σημαντική απόκλιση της περιόδου 2008-2016. Αυτό σημαίνει ότι οι χώρες με τις

χαμηλότερες τιμές του δείκτη EF για το 2001 τείνουν να πλησιάζουν τα επίπεδα των χωρών με τις υψηλότερες τιμές. Τα αποτελέσματα της κατά ομάδες σύγκλισης ενισχύουν αυτά της β – σύγκλισης και καταλήγουν στην ύπαρξη σύγκλισης του δείκτη EF για όλες τις χρονικές περιόδους με ρυθμό που αυξάνεται. Αυτό οδηγεί στο συμπέρασμα, ότι οι πολιτικές που ακολουθήθηκαν για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας ήταν αποτελεσματικές και συνέβαλαν στην αύξησή της, σε όρους οικονομικής ελευθερίας, στις χώρες με χαμηλότερα επίπεδα μειώνοντας το χάσμα με τις επιχειρηματικά πιο αναπτυγμένες. Τα αποτελέσματα αυτά φανερώνουν ακόμη, τις προσπάθειες και την τάση ενίσχυσης της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης σε όρους επιχειρηματικότητας και απευλευθέρωσης των αγορών της Ευρωζώνης με σκοπό την κοινή οικονομική ανάπτυξη. Βέβαια, μπορεί ορισμένες χώρες της ONE να προσεγγίζουν το υψηλότερο επίπεδο επιχειρηματικότητας, αλλά η ύπαρξη περιφερειακών ανισοτήτων στη χώρα να σημαίνει την άνιση κατανομή της επιχειρηματικότητας στις περιοχές της δημιουργώντας ασάφεια για την ακρίβεια των αποτελεσμάτων (Oblath και Szörfi , 2008) . Επομένως, λαμβάνοντας υπόψιν τέτοιους περιορισμούς το θέμα χρειάζεται επιπλέον διερεύνηση και μπορεί να αποτελέσει μελλοντικά πεδίο έρευνας με ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Τέλος, τα αποτελέσματα της έρευνας είναι χρήσιμα τόσο για τους οικονομολόγους, τους ερευνητές, και τους επιστήμονες για επιπλέον διερεύνηση της σύγκλισης των χωρών της Ευρωζώνης, όσο και για τους πολιτικούς και τους επιχειρηματίες για τη πρόβλεψη και χάραξη πολιτικών ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας.

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ:

- Αρτελάρης Π., Καλλιώρας Δ. και Πετράκος Γ., (2011), “Εισοδηματικές ανισότητες μεταξύ των ελληνικών νομών, 1995-2005: Διερεύνηση της ύπαρξης σύγκλισης κατά ομάδες”, *Αειχώρος* 15, 42-67
- Γκαγκάτσιος Ι. (2008), Καινοτομία-Επιχειρηματικότητα-Επιχειρήσεις, *Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. ΙΙ του ΥΠ.Ε.Π.Θ*
- Abu-Saifan S. (2012), “Social Entrepreneurship: Definition and Boundaries”, *Technology Innovation Management Review*
- Ardichvilia A., Cardozob R.1., Rayc S.(2003), “A theory of entrepreneurial opportunity identification and development”, *Journal of Business Venturing* 18 105–123
- Artelaris P., Kallioras D., Karaganis A. και Petrakos G. (2012), “Detecting Convergence and Divergence Sub-Clubs: An Illustrative Analysis for Greek Regions”, *The Empirical Economics Letters*, 11(8)
- Autio E. και Rannikko H., (2016), “Retaining winners: Can policy boost high-growth entrepreneurship?”, *Research Policy* 45, 42-55
- Backman M. και Karlsson C. (2013), Determinants of Entrepreneurship. Is it all about the individual or the region?, *CESIS Electronic Working Paper Series Paper No. 338*
- Barro R. J. και Sala-i-Martin X., (1992), “Convergence”, *Journal of Political Economy*, vol.100, no2: 223-251
- Bauer M.W. και Becker S. (2014), “The Unexpected Winner of the Crisis: The European Commission’s Strengthened Role in Economic Governance”, *Journal of European Integration*, 36:3, 213-229
- Bosma N., Mirjam van Praag και Gerrit de Wit (2000), Determinants of Successful Entrepreneurship, *SCALES SCientific AnaLysis of Entrepreneurship and SMEs*, Research Report 0002/E
- BRUYAT C. και JULIEN P.A. (2000), “DEFINING THE FIELD OF RESEARCH IN ENTREPRENEURSHIP”, *Journal of Business Venturing* 16, 165–180
- Bull I. και Willard G. E. (1993), “TOWARDS A THEORY OF ENTREPRENEURSHIP”, *Journal of Business Venturing* 8. 183-195
- Carree M.A και Thurik A.R (2002), The Impact of Entrepreneurship on Economic Growth, *International Handbook of Entrepreneurship Research*

- Castaño María-Soledad, Méndez María-Teresa, Galindo Miguel-Ángel (2015), “The effect of social, cultural, and economic factors on entrepreneurship” *Journal of Business Research* 1496–1500
- Cheah Hock-Beng (1990), “SCHUMPETERIAN AND AUSTRIAN ENTREPRENEURSHIP: UNITY WITHIN DUALITY”, *Journal of Business Venturing* 5, 341-347
- Copeland P. και James S. (2014), “Policy windows, ambiguity and Commission entrepreneurship: explaining the relaunch of the European Union's economic reform agenda”, *Journal of European Public Policy*, 21:1, 1-19
- Dall’erba S. και Le Gallo J., (2008), “REGIONAL CONVERGENCE AND THE IMPACT OF EUROPEAN STRUCTURAL FUNDS OVER 1989-1999: A SPATIAL ECONOMETRIC ANALYSIS”, *Regional Science Association International Journal*, Volume 87, Issue 2, 219–244
- Dana L., Lasch F. και Jaouen A. (2007), “SYMBIOTIC ENTREPRENEURSHIP IN THE EUROZONE (INTERACTIVE PAPER)”, *Frontiers of Entrepreneurship Research*, Volume 27, Issue 16, CHAPTER XVI. ENVIRONMENT
- Dees J.G (1998), The Meaning of Social Entrepreneurship, *Kauffman Foundation and Stanford University*
- Dreher A. και Gassebner M., (2013), “Greasing the Wheels of Entrepreneurship? The Impact of Regulations and Corruption on Firm Entry”, *CESifo Working Paper* No. 2013 Category 2: Public Choice
- Durlauf και Johnson, (1995), “Multiple Regimes and Cross-Country Growth Behaviour”, *Journal of Applied Econometrics*, Vol.10, No.4, 365-384
- Ferkelt B., Gáspár, A. (2008): “Konvergenciavizsgálatok az Európai Unióban”, *EU Working Papers*, 1/2008., p.: 35-44.
- Gábor P. (2010), “Contributions to Regional Disparities and Convergence in the Eu” *University of Miskolc, Faculty of Economics*, Volume (2010)
- Georgiou M.N., (2005), “Does entrepreneurship create enough jobs in Europe? A Note ”, *Discussion Papers on Entrepreneurship, Growth and Public Policy*, #0806, 1-11
- Holcombe R.G (1998), Entrepreneurship and Economic Growth, *The Quarterly Journal Of Austrian Economics* No2
- Islam N. (1998), “Convergence: Variation in Concept και Empirical Results”, *Department of Economics Emory University (10)*

- Kedaitis V. και Kedaitiene A. (2014) “External dimension of the Europe 2020 strategy”, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, (110), 700–709
- Klein P.G (1999), New Institutional Economics, *Department of Economics, University of Georgia* No 0530
- Le Gallo, J., Dall’erba, S. (2005): “Spatial econometric analysis of the evolution of the European regional convergence process”, *Econ WPA Series*.
- Mantzavinos C. , North D.C. , Shariq S. (2003), Learning, Institutions, and Economic Performance, *Preprints of the Max Planck Institute for Research on Collective Goods*, Bonn 2003/13
- Naudé W. (2013), Entrepreneurship and Economic Development: Theory, Evidence and Policy, *Discussion Paper* No.7507
- North D.C (1991), Institutions, *Journal of Economic Perspectives*, Volume 5 No1 97-112
- North D.C (1991), THE NEW INSTITUTIONAL ECONOMICS AND DEVELOPMENT, *Washington University, St. Louis*
- Nowak A.Z., Ryc K. και Shanchmurove Y. (2013), “Real Convergence as the Way to Heal the Eurozone”, *Yearbook of Polish European Studies*, 16 85-110
- Oblath G. και Szörfi B. (2008), “Macroeconomic convergence and regional divergence in Central and Eastern Europe: Some conceptual, empirical and policy issues”, Preliminary draft
- Pradhan R.P., Arvin M.B., Hall J.H. και Nair M., (2016), “Innovation, financial development and economic growth in Eurozone countries”, *Applied Economics Letters*
- Römisch, R. (2003): “Regional disparities within accession countries in Economic Convergence and Divergence in Europe”, p.: 183-208.
- Sekliuckiene J. και Kisielius E. (2015), Development of social entrepreneurship initiatives: a theoretical framework, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 213 1015 – 1019
- Stefanescu D. και On A. (2012), “Entrepreneurship and sustainable development in European countries before and during the international crisis”, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 58 889 – 898
- Tiago T., Faria S., Couto João Pedro, Tiago F.(2015), “Fostering innovation by promoting entrepreneurship: from education to intention” *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 175 154 – 161
- Veciana J.M και Urbano D. (2008), The institutional approach to entrepreneurship research. Introduction, *International Entrepreneurship Management Journal* 4:365–379
- Walter S. G., Blockb J. H. (2015), “Outcomes of entrepreneurship education: An institutional perspective”, *Journal of Business Venturing*

World Economic Forum, (2014), “Enhancing Europe’s Competitiveness Fostering Innovation-driven Entrepreneurship in Europe”, *Insight Report 1-64*

Zsuzsanna S.K. και Herman E., (2012), “Innovative Entrepreneurship for Economic Development in EU”, *Procedia Economics and Finance 3*, 268-275

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Ανδρικοπούλου - Καυκαλά Ε. (1995), “Οι περιφέρειες στην Ευρωπαϊκή Ένωση: η εξέλιξη της περιφερειακής πολιτικής από την συνθήκη της Ρώμης ως το Maastricht”, *Εκδόσεις Θεμέλιο*, Αθήνα

Γεωργακόπουλου Θ.Α. (2005), Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική, Εκδόσεις ΜΠΕΝΟΥ Αθήνα

Δαλαμάγκας Β.Α. , Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική, *Εκδόσεις Κριτική*

Μούσης Ν.Σ. (1993), Από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Θεσμοί και Πολιτικές, *Εκδόσεις Παπαζήση*, Αθήνα

Deakins D. και Freel M. (2007), Επιχειρηματικότητα, *business management*

Ferguson K. (2002), Βασικές αρχές οικονομικής θεωρίας

Krugman P.R. και Obstfeld M. (1995), Διεθνής Οικονομική: Θεωρία και Πολιτική (Β’ Τόμος), Αθήνα: *Κριτική Α.Ε.*

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ:

ΕΥ για την Κοινωνική Ένταξη και την Κοινωνική Οικονομία, (c2013), *Η κοινωνική οικονομία στην Ελλάδα*

<http://www.keko.gr/el/Pages/page2.aspx>

(ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης στις 1/9/2016)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (c2016), *Το ευρώ*

http://ec.europa.eu/economy_finance/euro/index_el.htm

(ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης στις 11/9/2016)

GALLUP, (c2016), *Barriers to Entrepreneurship Stymie EU Economies*

<http://www.gallup.com/poll/168044/barriers-entrepreneurship-stymie-economies.aspx>

(ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης στις 11/9/2016)

European Union, (c2016), *The euro*

http://europa.eu/european-union/about-eu/money/euro_en

(ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης στις 31/8/2016)

European Union, (c2016), *The Competition*

https://europa.eu/european-union/topics/competition_en

(ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης στις 31/8/2016)

One Europe, (c2016), *Encouraging Entrepreneurship in Europe*

<http://one-europe.info/encouraging-entrepreneurship-in-europe>

(ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης στις 31/8/2016)

The Heritage Foundation, (c2016), *Explore the Data*

<http://www.heritage.org/index/explore>

(ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης στις 16/9/2016)

The Heritage Foundation, (c2016), *About the Index*

<http://www.heritage.org/index/about>

(ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης στις 16/9/2016)